

Édes Anyanyelvünk

XXV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2003. OKTÓBER

ÁRA: 100 FORINT

Timár György

Egy író dörmögéseiből

Írókollégám (!) írja irodalmi (!) hetilapunkban: „*Kóstálom* az epret.”

Na, ez már a mélypont, gondolom. Hiszen a szövegből világosan kiderül, hogy itt nem *kóstálásról*, s nem is *kóstolásról* van szó (mit *kóstál?* = mennyibe kerül?), hanem *gusztálásról*. De hogy ezt egy író ne tudja! És vajon a szerkesztők egyikének sem szúrt ez szemet?

Mert az még hagyján (illetve hát dehogy hagyján!), hogy a sportriporterek körében járványszerűen dühöng a nyelvi tudatlanság. Hogy *bombasztikus* lövésről, ütésről, formáról beszélnek (már hárman is), mit sem sejtve arról, hogy e melléknév jelentése: nagyhangú, fellengzős. Nagyhangú forma? Fellengzős lövés? Gyönyörű.

„Pazarra *sikeredett*”, „tökéletesre *sikeredett*” ez meg az (lövés, védelem, formaidőzítés, felvonulás, gála stb.). Botfűlű kommentátoraimék nem veszik észre, hogy a *sikeredik* igealakban lekicsinylés rejlik. Gyengére vagy akár közepesre lehet *sikeredni*, tökéletesre vagy pazarra azonban csakis *sikerülhet* valami.

„A kiesés felé *kacsingat*” egy bizonyos csapat, hallok egyik sportkommentátorunktól. Majd rögtön utána: „a kiesésre *ácsingózik*”. Magyarán: áhítozik rá, már alig várja, hogy végre kiessék az első osztályból. Uramisten, van-e még szavainknak értelmük?

Az *apellál* szónak már nincs. Pontosabban egészen más jelentésben használják, mint latin eredetije (főlebbez, hivatkozik valamire). Mostanában – ismét csak főleg sportriportereinktől – folyton olyasmit hallok, hogy miért nem indítja már meg az a futó a hajrát, vajon mire *apellál*. Ide szemlátomást (sőt fülhallomást) a *spekulál* ige illenék, de hát nem mindegy? Latin – latin.

A némettel sem állunk persze jobban, amint ezt már a *kóstál* esetében meg tapasztalhattuk. Kérdik a tévéstudióban a vendéget, mikor indul az általa edzett versenyző végre nagyobb külföldi viadalon. A válasz: „Ha már minden feltételt sikerült tisztázni, vagyis ha már minden *smakkol*.” Gondolom, nem azt akarta mondani a jóember, hogy ha már minden ízlik, hanem hogy ha már minden *stimmel*, azaz *klappol*. E kettő vadházasságából született meg a „smakkol”.

Itt jegyzem meg, hogy jelentésváltozáson kezd átmenni az *alibi* szó is, akárcsak az *apellál*. Ha egy-egy labdarúgó csak „alibizik”, az az adott esetben nem azt jelenti, hogy igazoltan van távol a mérkőzés ideje alatt, hanem hogy csak félszívvvel játszik. „*Alibiből* ugrott föl”: tudta, hogy nem éri el fejjel a labdát, csak éppen mutatja, hogy mely igen igyekszik.

Végezetül: aktív nyelvünk vészes passzívizálódását (*látszik* helyett *látszódik*; *hallatszik* helyett *hallatszódik*; *elszakad* helyett *eltépődik*; *sugárzik* helyett *sugárzódik* stb.) a sportnyelvben is megfigyelhetjük. Néhai Pluhár István annak idején még így kiáltott: „Sárosi ló!”, „Toldi ló!”, „Ádám fej!”, „Zsengellér fej!”. Manapság az ige eltűnik: „*Egy lövés!*”, „*Egy fejes!*”, avagy: „*Ott a lövés!*”, „*Ott a fejes!*”. És elhiheti nekem a kedves olvasó: a jelenségnek nem az az egyedüli oka, hogy az utóbbi formák alkalmazásával a riporter időt akar nyerni annak megállapítására, hogy kicsoda is lőtt vagy fejt.

A TARTALOMBÓL:

Baksa Péter:
200 éve született
Deák Ferenc

Wacha Balázs:
Jelen a múltban –
múlt a jövőben?

Büky László:
GULag, GULAG, Gulág,
gulág

Balázs Géza:
Díjzön

Dóra Zoltán:
Drasztikus fizetésemelés?

Pásztor Emil:
A sesegésről

Szakonyi Károly:
Egy népet nyelve tart meg
az időben

**Országos Középiskolai
Tanulmányi Verseny,
magyar nyelv 2003/2004.**

**És: nyelvi mozaik,
új szavak, nyelvi játékok**

Kedves Olvasóink!

Amint 2002. évi 4. számunkban is tettük, úgy – az 1996. évi CXXVI. törvény előírásainak megfelelően – ismét jelezzük, mekkora az az összeg, amely olvasóink, szövetségi tagjaink és mások 2001. évi személyi jövedelemadójának 1 százalékából hozzánk érkezett azáltal, hogy azt az Anyanyelvpolók Szövetségének ajánlották fel. Együttal mindjárt arról is tájékoztatjuk olvasóinkat, mire fordítottuk ezt az összeget.

Az ilyen módon nekünk juttatott összeg 347 510 Ft, csaknem harmincezer Ft-tal nagyobb a tavalyinál! A pénzt a szövetség elnökségének döntése alapján teljes egészében az Édes Anyanyelvünk folyóirat szerzői honoráriumaira fordítottuk.

Már most jelezzük, hogy olvasóink, szövetségi tagjaink szíves felajánlását a jövőben is várjuk (ez legközelebb 2004 februárjában lesz esedékes), de ezzel egyidejűleg azt is jeleznünk kell, hogy két év után ismét az Édes Anyanyelvünk árának emelésére kényszerülünk. Egy-egy számunk 2004-től az eddigi 100 helyett 120 Ft-ba kerül, az évi előfizetés pedig 600 Ft lesz. Ugyancsak 2004-től kezdve a szövetség elnökségének döntése alapján a tagdíj is emelkedik: felnőtteknek az eddigi 900-ról 1000, diákoknak és nyugdíjasoknak pedig 600-ról 700 Ft-ra. Nem örömmel közöljük ezt, de kénytelenek vagyunk rá. Éppen azért szólunk idejében, már 4. számunkban, hogy olvasóink, tagjaink számolhassanak e nemkívánatos, de elkerülhetetlen változással.

Az Édes Anyanyelvünk minden olvasóját tisztelettel köszönti

az Anyanyelvpolók Szövetsége

TARTALOM

Timár György: Egy író dörmögéseiből	1
Kedves Olvasóink!	2
Baksa Péter: 200 éve született Deák Ferenc	3
Wacha Balázs: Jelen a múltban – múlt a jövőben?	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Büky László: <i>GULag, GULAG, Gulág, gulág</i>	6
Minya Károly: Információhomály	6
Balázs Géza: Díjözön	7
Rubóczky István: <i>Ódzkodjunk-e?</i>	7
Holczér József: <i>Churchill-lel és Messerschmitt-tel</i>	8
Dóra Zoltán: <i>Drasztikus fizetésemelés?</i>	8
Láng Miklós: Félresikerült mondatok	8
Dr. Gál Erika: Még egyszer a varjak nevééről	9
D. L.: Kitüntetettjeink	9
Pásztor Emil: A segegről	9
Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny, magyar nyelv 2003/2004.	10–11
Antalné Szabó Ágnes: Kicsik nagy versenye az ELTE-n	12
Komoróczy György: A magyar nyelv napjai Szatmárnémetiben	12
Szakonyi Károly: Egy népet nyelve tart meg az időben	13
Fodor István: Kedves Hallgatóim!	14
K. G.: Új sportnyelvi tanulmánykötet	14
Grétsy László: Újdonság szótáriródmunkban: szólások példákkal szemléltetve!	15
Deme László: Kazinczy-jutalmások, 2003.	16
Minya Károly: Szép magyar beszéd, 2003.	16
Két közlemény	16
Új szavak, kifejezések (26.)	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	18
Maróti István: <i>Bajuszgyalázó, nyüszü, vetrece és zuzorka</i>	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27. Telefon: 352–8981

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: www.civilporta.hu/anyanyelv Villámposta: anyszov@mail.datanet.hu

Terjeszti: a Magyar Posta Rt. ÜLK, a Magyar Lapterjesztő Rt., a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizethető bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. ÜLK ügyfélszolgálatánál, Bp. VIII., Orczy tér 1. (ir.-szám: 1849), postacím: Magyar Posta ÜLK, 1900 Budapest. Ára: 100 Ft. A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk: Hírlap Vevőszolgálat; ingyenes hívószám: 06 80 444-444 Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvpolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4. Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az **Oktatási Minisztérium**,

a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma**,

valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 301-4927, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

„Első: nyelv és nemzetiség”

200 éve született Deák Ferenc

Deák Ferenc születésének 200. évfordulóján elsősorban a politikust méltatjuk, hiszen a kiegyezéssel történelmi esélyt teremtett Magyarországnak, hogy felzárkózzék a nyugat-európai polgári viszonyokhoz.

A XIX. században azonban több is történt: szívós, kitaró küzdelem révén a magyar nyelv a nemzet beszélt és írott nyelvévé vált, a társadalom egésze, a mindennapok kézművesétől a tudósokig magyarul fogalmazhatta meg gondolatait. Deák is részese volt ennek a programnak. Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc és Wesselényi Miklós voltak küzdőtársai.

Már pesti joggyakorlata idején, 1822–23-ban kapcsolatba került az Aurora-körrel és Vörösmarty Mihállyal. Barátságuk egy életre szól. Leveleztek, együtt vettek részt Fáy András szüretein, a költő neki olvasta fel először a Fóti dalt. Még nyelvi kérdésben is véleményt cseréltek. Deák 1827. október 16-án kelt levelében Vörösmarty kérésére „a göcseji vidéknek beszédmódját” jellemezte; nem „nyelvvizsgáló”-ként, hanem csak az ő környezetükben élő emberként.

Milyen nyelvszemléletet tükröz Deák Ferenc válasza? Elmarasztalja a lövői járásiakat, mert „a szomszéd vendusoktól sok idegen szót kölcsönözének” (pl. *durusbék* = kenyérmorzsa). „Hibás beszéd”-nek tartja a nyelvjárást, a palóchoz hasonlítja, de példákon mutatja be, miben tér el Göcsej nyelve „a nyelv szabásaitól”. Egy sor példával illusztrálja a szóvégi ragok utolsó mássalhangzójának elhagyását: *házná* = háznál, *botta* = bottal, *kuttu* = kúttól stb.

Kölcsey Ferenc és Deák kapcsolata szoros együttműködéssé az 1832–36-os országgyűlésen vált. Kölcsey csak Deák Ferkóként említi Országgyűlési naplójában és levelezésében. Harci és eszmei közösségüket a Wesselényi Miklóshoz 1834. augusztus 31-én kelt levelében leírt „e két gyűlöletes név” (Deák–Kölcsey) titulus önkéntes vállalásával hangsúlyozza igazán.

Deák 1833 tavaszán kapcsolódott be az országgyűlés munkájába. Kölcsey már az 1833. június 25-i feljegyzésében a következőképpen jellemezte Zala megye új képviselőjét: „Deák megszólal, s az erős hangú, lelkes érzelmű s nem közönséges ékesszólású férfiú elmondja...”

Kölcsey 1833. július 3-i naplójegyzete Deák és képviselőtársai közti „filológiai versenyről” szól. Az úrbéri törvény vitája során sokan bíralták a latinról magyarra fordított szöveget: „az új szók miatt veszekedének... Deák, ki a nyelvet tanul, s a felső-megyeyiek, kik örömet tanulnak, védelmére keltek a fordításnak: s a két fél harcra szállván, az országgyűlés, hallatlan példával, filológiai versennyé változott”.

Deák elismerte és elfogadta a nyelv változó jellegét, nagyra értékelte a nyelvújítást. Az 1832–36-os országgyűlésről követőtársával, Hertelendy Károllyal együtt benyújtott követi jelentésük egyértelműen bizonyítja ezt. Szembeszálltak azokkal, akik azt vallották, „hogy a magyar nyelv sem törvényhozásra, sem közigazgatásra nem alkalmas”; ugyanakkor méltatták azokat, kik „fáradhatatlan munkássággal emelték a honi nyelvnek virágzását, s bebizonyították, hogy „lehet is, kell is magyarul alkotni törvényt”.

Kölcsey feljegyez egy játékos félrehallásból eredő nyelvi anekdotát is. Előzménye: Deák és a liberálisok egy javaslatát leszavazták. Felejteti Novák képviselővel kikocskáznak. „Szekezők gróf Harrach egyik faluján futott végig; s a német-horvát gyermekek saját földesurokat vélvén látni, kiabálni kezdenek: Pan graf Harrach! Pan graf Harrach! Halljad, monda Deák, ezek paragrafot kiabálnak; nem tegnapi vesztésünket

hányják-e szemünkre, mivel a záradékos paragrafot ki nem vívhattuk?”

Deák örült minden részeredménynek a magyar nyelv ügyében. Értéktudatában a legfontosabbak között foglalt helyet az anyanyelv, ahogy 1836. június 20-án kelt követi jelentésük is megfogalmazza: „Első, amiről szólnunk kötelesség, s önkeblünk legforróbb érzete ösztönöz, nyelv és nemzetiség, mert ezek e nemzet legszentebb tulajdonai és legféltőbb kincsei... soha ne lefelejtjük, hogy nemzeti önállásunk fennmaradása nyelvünk sorsával válna kapcsolatban áll.”

A szabadságharc leverése után a németesítő törekvésekkel szemben támogatta a nemzeti nyelv megőrzését, használatát. Hangot adott ennek 1858-ban az Akadémia újjászervezésekor, de magánlevelezésében is kifejezte ragaszkodását nemzeti nyelvünkhöz.

1857. január 10-én kelt levelében szemrehányást tett Báthor Gézáé Inkey Szidóniának, mert németül írta levelét: „A reánk zúdult vihar eltemette minden örömlenket, reményünket, s mi a hajótörésből a hitvány, örömtelen életen kívül csak egy kincsünket menthettük meg, nemzetiségünket” – tesz vallomást a levélben. Következő válaszából már öröm sugárzik: „Szíves sorainak annyival inkább örültem, mert azok ezúttal magyarok voltak. Mi itt Pesten semmi módon nem akarunk németekké válni, s minél inkább erőltetnek minket, annál inkább vonakodunk elválni nemzetiségünktől.”

Politikai retorikájának jellegére utalt a Kölcsey-idézet. Kora sajtójában ilyen jellemzések olvashatók: „szokott logikai tömörséggel előadott velős beszéd”, „cáfolhatatlan logikájú” szónoklat, „a dolog mélyére ható logikának győzhetetlen fegyverével” nyerte meg hallgatóságát stb. Beszédeit szikár logika, érvek és ellenérvek egymásnak feszülése, az uralkodó hatalmi akaratának és a nemzet történelmi hagyományainak szembesítése jellemezte.

Kossuthhoz 1836 júliusában írt levele arról tanúskodik, hogy szinte öntudatlanul sajátja volt a gondolati következetesség és gazdagság. Részlet a levélből: „Én három óráig szólottam, hetet-havat összehordottam, míg a szám el nem fáradott; mit mondtam, azt már nem tudom, mert nekem leírva előadásom nem volt; de azt tudom, hogy tartalmára és a dolog érdemére nézve beszédem is azt foglalta magában, mit írott jelentésünk.”

Tudott költőien is szólni, metaforákban beszélni. Befejezésül álljon itt egy részlet 1867. február 19-én Pest képviselő-testületéhez intézett beszédéből: „Örültünk és örülünk, hogy alkotmányos szabadságunk évezredes élő fája, melyet annyi vihar ostromolt, de gyökerében meg nem rázott, ismét zöldülni kezd, és virágzásnak indul. Ne feledjük azonban, hogy a virág még nem gyümölcs, de gyümölcs lesz belőle, ha Isten megóvjá a veszélytől. Hosszú az idő, mely szükséges arra, hogy a virágból gyümölcs fejlődjék, és a gyümölcs megérjen. ... Kérjük a Mindenhatót, hogy dértől, fagytól mentse meg a gyöngye hajtásokat, ápoljuk a fát, örködjünk, hogy semmi ellenség fejszét ne vehessen annak gyökerére, és őrizkedjünk erőszakosan lerázni a fának még éretlen gyümölcseit, mert fanyarok volnának azok, és türelmetlenségünkkel semmivé tennék magát a reményt is. Gondos ápolás szükséges tehát, folytonos őrködés, értély, óvatosság és türelem, hogy a kincset, melyet visszanyertünk, jövőre megőrizhessük.”

Baksa Péter

Füz Veronika
ezüstérem-tervezete

Jelen a múltban – múlt a jövőben?

I. „Holnap lett volna a nagy nap...”

Idézzük fel a magyar igei paradigma néhány alakját! – Feltételes mód, jelen idő: *várna, várná, adna, adná, (mindent) megadna, (örömmel) megadná, segítene, segítené.* – Feltételes mód, múlt idő: *várt volna, várta volna, adott volna, adta volna, (mindent) megadott volna, (örömmel) megadta volna, segített volna, segítette volna.*

A példák láttán természetesnek vesszük, hogy az *adna* és az *adott volna*, illetve a kijelentő módú *ad* és az *adott* alakok egyképpen különböznek egymástól: mindkét esetben jelen idejű (*ad, adna*) és múlt idejű alakok (*adott, adott volna*) szembenállásáról szoktunk beszélni. Vajon csak valamiféle formai párhuzamokról van szó, például arról, hogy mindkét paradigmikus alakban szerepel a *-t, -tt* jel, melyet (szokásszerűen, de azért nem véletlenül) időjelnek nevezünk, vagy tényleg ugyanazokat az időértékeket kell tekintetbe vennünk kijelentő mód és feltételes mód használata esetén?

Mi a helyzet a kijelentő módban? – A jelen idejű alakok (mindekelelt főmondatokban) a beszédidővel egybeeső, azt tartalmazó vagy a beszédidőt követő időre vonatkoznak. (*Most, most is, időnként, mindig, majd, a jövőben is*) **segítek neked** – mondja a szülő gyermekének. A múlt idejű alakok a beszédidőt megelőző cselekvésre utalnak: (*Korábban, régen, régebben, a múltkor is*) **segítettem neked**. Bizonyos esetekben és bizonyos stíluszándékkal a beszédidőt megelőző érvennyel is használjuk a kijelentő mód jelen idejét: (*Tegnap is*) **megyek a piacra, s hát látom ám, hogy jön szembe a szomszédasszony**. Ugyanazok a formák lehetnének jelenre vagy fennálló szokásosságra vonatkozók is: *Nemegyszer, ahogy megyek a piacra, látom, hogy jön szembe a szomszédasszony*.

Mi a helyzet a feltételes módban? – A feltételes mód jelen ideje feltételes mondatokban szinte egyáltalán nem vonatkozhat a beszédidőt megelőző időre, vagyis kijelentő módú megfelelőjénél szigorúbban jelen vagy jövő (nem pedig múlt) értékű. *Ha most vizsgázna, sikerülne neki* – ez helyes mondat. *Ha holnapután (a jövőben) vizsgázna, talán elrontaná* – ez is helyes mondat. **Ha tegnap vizsgázna, átmenne* – ez egyértelműen helytelen, lehetetlen mondat. A helyes megfelelőben feltételes múltat használunk: *Ha tegnap vizsgázott volna, átment volna*.

Ha... fejtegetésünk itt véget érne, talán azt is mondhatnánk, hogy a kijelentő mód és a feltételes mód használatának idő szerinti lehetőségei azonosak. (Abbahagyjuk? Pedig még *jó lett volna* néhány perccig folytatni.)

A feltételes mód (úgy nevezett) múlt ideje azonban valamiképpen nemcsak elmúlt időre vonatkozhat, hanem vonatkozhat az eljövendő időre, annak részére, a beszédidőt követő időpontra vagy időszakra is: *Ildikó holnapután vizsgázott volna, de sajnos, a baleset miatt kórházba került, így nem mehet vizsgázni. A holnapután határozószó jelölte időszak nyilván nem a beszédidő előtt volt, hanem a beszédidőt követően... lesz, mégis múlt idejű alakot használtunk.*

Azt persze nem állíthatjuk, hogy az ilyen feltételes mód múlt idejűnek nevezett formák kizárólag a beszédidőt követő (vagyis jövőbeli) feltételezett cselekvésre vonatkozhatnak. Hiszen ilyesmit is mondhatunk: *Egy hete még sikeresen levizsgázhatott volna!* S olyan vagylagosságot is mondhatunk, elmúlt s jövendő lehetőségekre egyszerre gondolva, amilyet a következő mondat fejez ki: *Vagy tegnap, vagy holnapután, biztosan sikeresen levizsgázott volna, de két héttel ezelőtt, sajnos, ágyának esett...*

Miért is használunk múlt idejű alakokat a jövendőről szólván? Minden bizonnyal azért, mert olyan lehetőség jövőbeli meg nem valósulását vesszük figyelembe, amely egy adott múltbeli időpontban vagy időszakban már felmerült, akkor még lehetségesként. – *A jövő héten vizsgáztam volna.* Ez körülbelül ezt jelenti: 'Úgy volt (talán két héttel ezelőtt), hogy a jövő héten vizsgázni fogok, de nem fogok (vagy: mégsem fogok) a jövő héten vizsgázni'. A feltételes múlt idejű

alak „meg nem valósuló feltételre” vonatkozik, vagyis ki nem mondott tagadásra utal, tagadást implikál.

A feltételes mód múlt idejének hasonló használatát látjuk a következő mondatokban is: *Mához két hétre biztosan megnyerte volna a versenyt, de most a betegsége miatt eltöltötték minden izgalomtól.* – *Jövőre már fizikát tanulhattam volna az egyetemen, de most behívtak katonának.* – *Jövő hétfőn mentek volna Bécsbe, de András ágyának esett, Éva meg soha nem megy egyedül sehová se.* – *Holnap lett volna a nagy nap, de tegnap, sajnos, végzetes baleset érte a jegyeseket.*

II. Ha a feltételt kijelentő mód fejezi ki, meg a függő cselekvést is kijelentő mód fejezi ki, minek akkor a feltételes mód?

A feltételes határozói alárendelés többnyire egyáltalán nem kívánja meg a feltételes mód használatát: nem a feltételes mód „teszi” a feltételes (határozói) mellékmondatot. *Ha esik az eső, vizes lesz az út* – ennek a mondatnak az alárendelt mellékmondata tökéletes mellékmondat, és egyúttal igaz az is, hogy feltételt fejez ki. Hasonló a helyzet itt is: *Ha eljöttek, kaptok süteményt.*

Mit ad hozzá ehhez a mondathoz az esetleges feltételes mód? (*Ha esne az eső, vizes lenne az út; Ha eljőnétek, kapnátok süteményt.*) Azt, hogy a feltétel teljesedését itt inkább valószínűtlennek tartjuk, mintsem valószínűnek: *Ha eljőnétek, kapnátok süteményt, (de azt hiszem, nem jöttek el).*

Mi a különbség a következő három megoldás között:

- 1) *Ha holnap eljöttek, kaptok süteményt.*
- 2) *Ha holnap eljőnétek, kapnátok süteményt.*
- 3) *Holnap jöttetek volna... Ha holnap eljöttetek volna, kaptatok volna süteményt.*

Mondhatnánk, az első mondat „kétesélyes”, a második „félesélyes”, a harmadik pedig „esélytelen”, hiszen tagadást implikáló mondat („tudom, hogy nem jöttek”).

Vegyük most tekintetbe a feltett cselekvések evidens (mert határozóval megnevezett) idejét is. Mi a különbség és mi az azonosság a következő két mondatban:

- 1) *Ha tegnap eljöttetek volna, kaptatok volna süteményt.*
- 2) *Ha holnap eljöttetek volna, kaptatok volna süteményt.*

A figyelemre méltó különbség az, hogy a múlt idejű igealakok mellett, illetve ellenére az első mondat a beszédidőt megelőző időszakra (a múlttra), a második pedig azt követőre (a jövőre) vonatkozik, igaz, negatív módon.

A figyelemre méltó azonosság (a látogatáson és a sütemény kérésén kívül) az, hogy mindegyik mondat tagadást implikál („nincs” jövetel, és „nincs” süteményevés se).

III. „Meg nem foglak, elesel!”

Ha ezt mondom: *Nem foglak meg, essél csak el!* – a mondat az eseményidő utáni időszakra vonatkozik, s első mondatrészége kijelentő módúnak minősül. Ha ezt mondom: *Meg nem foglak...*, ez a *Ha nem fogtalak volna meg...* mondatrészeggel nagyjából egyenértékű, s a tagadás tagadásának vélelmét váltja ki, vagyis azt teszi kézenfekvővé, hogy valójában igenis „megfogatlak”.

Az ember hajlamos azt gondolni, hogy itt csak afféle frazeologizmusról van szó, mely egyetlen igéhez vagy mondatához kötődik. De nem! Ezek a mondatok is helyesek: *Ha akkor, ezelőtt két héttel, nem lép közbe Rezső, úszott az egész; Ha a múltkor az első félidőben nem rúgják be azt a gólt, kiesnek (vagy kiesetek volna) a bajnokságból.*

A helyzet sajátos: a feltételes mód jelen ideje nem töltheti be a feltételes múlt szerepét, de a kijelentő mód jelen ideje a feltételes mód múlt idejének a szerepét is betöltheti.

NYELVI MOZAIK

„Szécsenyi” – Pörögj rá az igekötőre! – Hungarikum – Amerikaimogyoró, de amerikai futball?)

Még a nyár elején történt, hogy a Duna Tévé emlékműsört sugárzott Széchenyi Zsigmondról, a kitűnő vadász-íróról (vagy író-vadászról, ahogy jobban tesszük). Minthogy remek stílusú, szellemes útirajzai gyerekkorom óta kedvenc olvasmányaim közé tartoznak, természetesen megnéztem, sőt fel is vettem a műsört.

Közben azonban egyre fokozódó megörökönyödéssel észleltem, hogy az író vezetéknevét a film kísérőszövegében következetesen „szécsenyi”-nek ejtik. Írott szövegnek a felolvasásáról lévén szó, az esetet közönséges betűjétsnek minősítem, ezért nem is tulajdonítottam neki túl nagy jelentőséget.

A közelmúltban azonban egy történetudósunk már Széchenyi Istvánnak a családnévét is „szécsenyi”-ként mondta ki A Mindentudás Egyetemén tartott (tévé)előadásában. Ennek már fele se tréfa! Lehet, hogy ők tudják jól, nem pedig én?

Egy kissé utánanézzve a dolognak, a következők derültek ki: a Széchenyi családnév a Szécsény helységnévből ered, ezért – mint Szinnyi József már 1929-ben megállapította a Magyar Nyelvbe írt cikkében – „A nemzetség nevét általánosan Szécsenyi-nek mondják”. De mind a helynévben, mind a családnévben századok óta ingadozás van az *é-é* és az *é-e* írás- és ejtőmód között. A Szécsény helységnév eredeti alakja Szinnyi szerint Szécseny volt, s csak később nyúlt meg a második szótagbeli magánhangzó. Vas megyében ma is van egy Vasszécsény nevű község (a térképeken és Kiss Lajos szótárában így, *é-e*-vel van írva a neve, a postai irányítószámok hivatalos jegyzékében viszont Vasszécsény áll).

Ezen az alapon a „szécsenyi” már nem is olyan bántóan hibás, mint először hittem. De a magam részéről megmaradok a „szécsenyi” mellett. Szinnyi régi cikkén kívül ezt tanácsolja a Nyelvművelő kézikönyv és a Nyelvművelő kézikönyv is. Sőt A Hídember című filmben ő maga is így mondta ki a nevét, amikor a Zichy-palota előtt Crescence-ra várt a zuhogó esőben.

Vagy ez talán nem is olyan jó érv, tekintettel arra, hogy a film alkotói milyen szabadon bántak a történelmi tényekkel?

Egy tévéreklámban többször is hallhatjuk ezt a felszólítást: *Pörögj rá...* (hogy mire, azt nem írhatom ide, de talán meg sem jegyeztem). A tegezés már meg sem hökkent, tudom, azt jelenti, ez a hirdetés nem nekem szól. De a *rápörög* igekötője még fel tudja kelteni érdeklődésemet.

A *pörög* ige azon kívül, hogy „Tengelye körül gyorsan forog”, a Magyar értelmező kéziszótár új kiadása szerint a bizal-

mas nyelvhasználatban ezt is jelenti: „Fáradhatatlanul, megállás nélkül tevékenykedik, különösen dolgozik”. A szlengben nemcsak munkára, hanem bárminő, akár nem is nagy iramú tevékenységre is vonatkozhat. „Kicsit *pörgünk* itt, aztán megyünk” – mondja egy újságriportban a bevasárlóközpontban lődörgő fiatalok egyike. A *pörgős* származékszó viszont határozottan élénk tempójú mozgást, cselekvést jelent: *pörgős a meccs, a mozi*.

Hogyan kaphatta meg a *pörög* ige az idézett reklámszövegben a *rá* igekötőt? Van-e egyáltalán olyan igekötős igénk, hogy *rápörög valamire*? (Az olyan kiagyal példákat most hagyjuk, mint a *golyó rápörögött a fekete színre...*)

A reklámbeli *rápörög valamire* mintája a *rámegy, rástartol valamire* lehetett (már ezeknek is volt, sőt van is némi bizalmas színezetük). Néhány éve egy üdítőitalnak a reklámjában hangzott el (a márkanévet most sem írom ki), hogy „*Robbanj rá a ...-ra!*”. A szlogenírók úgy gondolják, hogy aki *rárobban* valamire, az *rá* is *pörög*het (a két alkalmi alkotású igében közös még a gyorsaság mozzanata).

Vigyázni kellene azonban arra, hogy ne *pörgessük túl* ezeket a nyelvi ötleteket, mert a végén még *bepörög* a tévénező, és csak azért sem rendeli meg azt az árucikket, amelyet ilyen *pörgösen* kínálnak neki!

Miközben reggelimet készítem, ez a mondat üti meg fülemet a rádió riportműsorában: „A makói hagyma és a kalocsai paprika olyan *hungarikumok*, amelyeket meg kell őrizni az EU-csatlakozás után is.” A Napló című vidéki napilapban pedig ezt olvashatjuk *Ujabb Hungarikum* cím alatt: „A Gazdasági Minisztérium a minap *hungarikummá* nyilvánította az n.-i konzervgyár legismertebb termékét, az X. paradicsompürét” (az adatot Pusztai Ferenc, az értelmező kéziszótár új kiadásának főszerkesztője bocsátotta rendelkezésemre).

A *hungarika* (vagy latinosan írva: *hungarica*) szó eddig sem volt ismeretlen a műveltebbek körében. Apponyi Sándor a múlt század elején *Hungarica* címmel bocsátotta közre a magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok jegyzékét. Azóta ez a gyűjtőnévük a magyarságra vonatkozó külföldi eredetű szellemi alkotásoknak (elsősorban könyveknek, nyomtatványoknak). De a Bakos-szótárban már felbukkan az első jele az értelmezés kiterjesztésének: „történelmi vagy természetrajzi lelet”. Most pedig az ellenőrzött minőségű hagyományos magyar terméknek is *hungarikum* lett a neve.

Örülünk-e ennek, vagy bosszankodjunk miatta? Egyelőre csak annyit tehetünk, hogy gyűjtjük az adatokat, és idővel talán fel is vesszük ezt a jelentést a szótár következő kiadásába. (Amely remélhetőleg nem harmincegy évvel követi majd a mostanit.)

Mint a nyelvben általában, a helyesírásban is nagy szerepet játszik az analógia, a mintákhoz való igazodás. Érthető hát, ha szemet szúr egy olyan ellentmondás (vagy csupán állellentmondás?), hogy az *amerikai* jelzős szókapcsolatok közül az *amerikaimogyoró-t* egybe kell írni, másokat azonban külön: *amerikai futball, konyha, palacsinta* stb. Mi okozza ezt, és jól van-e, hogy így van?

Kezdjük a választ azzal, hogy korábban az *amerikaimogyoró-t* is különírtuk: a Magyar értelmező kéziszótár régi kiadásában és a Helyesírási tanácsadó szótárban még *amerikai mogyoró* van. Csak 1985, a 11. kiadás közzététele óta tértünk át az egybeírásra.

Ennek a változtatásnak többféle oka is volt: egyrészt az egy szóba írandó *földimogyoró*-nak az analógiája, másrészt az a körülmény, hogy az *amerikaimogyoró* valószínűleg nem is mogyoró (termését a föld alatt fejleszti, egészen más a latin neve is). Márpedig ha egy szókapcsolat tagjainak együttes jelentése eltér az előtag és az utótag jelentésének összegétől, a szókapcsolatot a szabályzat 107. b) pontja szerint egybe kell írni. Másképp áll a dolog az *amerikai konyhá*-val: ez is konyha, csak amerikai típusú, jellegű. Nincs hát semmi kényszerítő okunk arra, hogy egybeírjuk.

Most már csak azt kell tisztázni, melyik csoportba sorolandó az *amerikai futball*: az *amerikaimogyoró*-éba vagy az *amerikai konyhá*-éba? Bár nem vagyok híve a szüntelen változtatgatásnak, el kell árulnom, hogy szerintem inkább az előbbibe (következésképp nem lenne logikátlan egy szóba írni).

Az *amerikai futball* ugyanis körülbelül annyira futball, amennyire az *amerikaimogyoró* mogyoró. A fő különbség az, hogy ebben a játékban a (tojás alakú) labdát nemcsak rúgni, hanem dobni, sőt vinni is lehet. Egyszóval inkább a rögbire hasonlít, mint a mi fogalmaink szerinti futballra.

Még kényesebbé vált az *amerikai futball* különírása azóta, amióta az amerikaiaknak lett „igazi” futballjuk is, mégpedig nem is akármilyen! Ha ezt olvasnám valahol: „Az *amerikai futball* egyre nagyobb sikereket arat”, először nem is tudnám, hogyan értem. Ideje lenne tehát fontolóra venni az *amerikai futball* egybeírását, persze csak akkor, ha a rögbiszerű játékról van szó.

Kemény Gábor

GULag, GULAG, Gulág, gulág

1945-ben figyelt föl a Szovjetunió katonai elhárítása az apai ágon módos sztavropoli, az anyain pedig kubanyi parasztcsalád leszármazottjának, az egyebek mellett matematika–fizika tanárnak, Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicinnak a levelezésére. A levelekben Szolzsenyicin Lenint és Sztálint megvetően emlegette, Sztálint például a köztörvényesek körében használatos kifejezéssel *bandafőnök*-nek mondva. Így azután hamarosan börtönbe került a már évek óta elbeszéléseket írogató tanár, aki nyolc év javító-nevelő munkatáborban letöltendő büntetést kapott. Több helyen dolgozott, építkezésen, kőművesként is, akusztikai laboratóriumban, öntödében.

A korabeli szovjet világ pokolbugyiraiban szerzett tapasztalatait több művében adta közre, az Archipelag GULag című műve – amely monumentális lágerszociológiának is felfogható – három kötetben jelent meg Párizsban 1973–1975-ben.

Magyarul A Gulag szigetecsoport címen adták ki az időközben Nobel-díjjal kitüntetett író munkáját, amelynek címe révén új szó került a magyar nyelvhasználatba (és a világ számos nyelvébe is). A kötet címlapján GULAG olvasható. A szó újsága persze viszonylagos, hiszen afféle munkatáborokban, mint amilyenekben Szolzsenyicin raboskodott, magyarok is voltak.

A Szolzsenyicin-kötet címében rövidítésként szereplő GULag a *Glavnoje Upravlenyje Lagerej*, azaz magyarul Lágerek Főigazgatósága. Ez a hatósági szervezet intézte a kényszermunkatáborok, -telepek, börtönök mindenféle ügyeit. A GULag-ot 1934-ben hozták létre a Belügyi Népbiztosság főszerveként, maga a szovjet lágerrendszer már 1918 óta megvolt. Máig sem tudható, hány millióan dolgoztak a táborokban, s azt sem, hányan haltak meg. Az 1944 után ezekbe hurcolt magyaroknak tizede élte túl a munkatáborot...

Szolzszenyicin nevezetes művének magyar címléírásai is változatokat tartalmaznak. A Világirodalmi lexikonban az említett Archipelag GULag-on kívül magyar cím gyanánt GULAG szigetecsoport szerepel. A Magyar nagylexikon 1999-ben már tartalmaz GULAG címszót, s ebben a GULag alakot is közli. S így említi Szolzsenyicin művét: *Gulag-szigetvilág*. A Magyar értelmező kéziszótár új, átdolgozott kiadásában a címszó írásmódja: *gulág*.

A XX. század végén vált hazánkban országsszerte ismeretessé a nagykanizsai Rózsás János, aki szintén túlélte a kényszermunkatáborot, s kiadta róla emlékeit. Sőt: lexikont állított össze a rabtársokról: GULAG LEXIKON (Püski, Budapest, 2000). A cím így van írva, csupa nagybetűvel. A kötet készítője megmagyarázza a GULAG jelentését („Lágerek Állami főigazgatósága”, 5. lap), s egyebek mellett ezt írja: „Téves szóhasználat, de már átment a köztudatba, amikor azt mondták, *gulágokon raboskodott* [...]” S elmondja a fentebb már említett tudnivalókat a szervezetről és a táborok helyéről. Egyébként Rózsás János ismerte Szolzsenyicint az egyik munkatáborból... A kötetben Rózsás János megadja nagykanizsai címét, telefonját, s önmagát mint „volt SCS 43-as *Gulag rab*”-ot jegyzi, vagyis a rövidítést nagy kezdőbetűvel írja, és kötőjel nélkül teszi hozzá a *rab* szót (9. lap). A könyv bevezetőjében nem egységes helyesírású a szó, az idézette-

ken kívül van még a szövegben „Gulag lexikon” (7. lap) és „GULAG LEXIKON” is (8. lap).

A Magyar helyesírás szabályai 11. kiadásának szótári részében nincs GULÁG vagy gulág szó (1984-ben), a Helyesírás kézikönyv (1988.) és a Magyar helyesírás szótár (1999.) sem tartalmaz ilyet. Am a Kisújszálláson megjelentetett Nagy magyar helyesírás szótár 2002-ben felvette a szót: GULAG, s megadja oroszul és magyarul a rövidítés feloldását, majd *gulággal*, *gulágon* toldalékos alakokat mutat be példa gyanánt. Ez eléggé öszvér megoldás, hiszen a MÁV: MÁV-val mintája szerint kellene eljárnia, vagyis GULAG: GULAG-gal, GULAG-on, ha betűszó a GULAG. Ha szóösszevonásos alaknak tekintjük (GULag vagy gulág), akkor lehetne GULaggal vagy gulággal formákban írnia. Más különben pedig nem is a [gulag] kiejtés módja a köznyelvben, hanem a [gulág], hasonlóan a *Sztálin* ~ *Sztálin* kiejtés- és íráskettséghez, amelynek jegyében a helyesírás szabályzat a *Sztálin* alakot már az ötvenes évek óta tartalmazta.

A napisajtó is többféle írásmódot használ: „[...] azon milliőknak, akik fogolyként megjárták a *Gulágot*, [...] még fenyegetés volt a szocializmus [...]”; „Dr. Olafson Placid atya, bencés szerzetes, aki három év rabságban volt az Andrássy út 60.-ban, majd tíz évet töltött *gulágon*”; „A előadó tájékoztatta a fiatalokat a *gulag*-rabokról” és így tovább.

Láttuk: megjárja a gulágot vagy éveket töltött gulágon szerkezeteket használ a köznyelv, holott magát a GULag-ot a rabok (mondhatni) soha nem járták meg, soha egy percig ott nem voltak, amint ezt Rózsás János is említi. Nyilvánvaló: Szolzsenyicin könyvének címe a „sziget, szigetecsoport” révén a GULag ~ GULAG ~ GULÁG ~ gulág szóhoz olyan járulékos ismeretet kapcsol, mintha az maga valamely földrajzi név volna. Ezért az immár szokásos toldalékolás: *gulág-on*, *gulág-ot*; ha nem így éreznék, hinnék a beszélő vagy író, akkor *gulágban* („munkatáborban”) *töltött* évek szerkesztmények olvasatnánk, hallhatnánk. Ekként a fentiekben szereplő *megjárták a Gulágot* szerkezet sem létezhet; egy munkatáborban nem szokás *megjárni*, inkább ilyenek vannak a magyarban: *megjárja az utat*; *megjárja a falut*. A magyar nyelv értelmező szótárában Arany Jánost idézik példaképp: „Buda király elsőb, a *helyet megjárva*, | Épít fa sátrát nagy kő palotára”; Petőfi Sándor is így használja a műveiből készített szótár szerint: „A víz közepén nyúlik végig [...] a nevezetes töltés [...] négy lovas kocsit – nyolc ókor segítségével – egy nap alatt is *megjárja*”; „Ő már *megjárta az egyházat*, s ott misét olvasa.” Az *éveket töltött gulágon* szerkezet az *éveket töltött a szigeten* ~ a *nyarat a Balatonon töltötte* formákra emlékeztet, illetve a *bejárta a szigetet* mintájúakra. Csokonai Vitéz Mihály így írt (az értelmező szótár szerint idézve): „Itten élek én most meglegedéssel, | mert időm vídában, *boldogságban töltöm*.” – Nos: nemcsak boldogságban, hanem más körülményekben is lehet valaki sokáig: *éveket töltött börtönben* a szokásosabb vonzatszerkezetes forma a *tölt* ige mellett, így *éveket töltött gulágban* lenne a hagyományos alakulat.

Büky László

Az újságolvasó ember éber kell legyen, hiszen nem mindig egyértelmű megfogalmazásban kapja az információt. A homálynak, bizonytalanságnak több oka lehet. Következzék mindjárt bizonyosságul az első példa:

„János ugyan konkrét példákat nem említ arra nézvést, hogy miért osztogatja oly bőszen a hibapontokat Bálintnak, ám vélhetően nemcsak szakmai, hanem ideológiai baklövésekre is gondol, amikor bírál.”

Bár a szövegkörnyezetből kideríthető, hogy Áder Jánosról és Magyar Bálintról van szó, afelől azonban mindenképpen kétsége támadhat az olvasónak, hogy pertu barátja, netán jó ismerőse, rokona az újságírónak a két politikus. Természetesen szó sincs arról, a publicista szerepválarba került, a túlzottan bizalmas hangvétel nem hírmagyarzatba való, illenék a teljes néven említés.

A következő példa a birtokos szerkezet értelemzavaró szerepéről árukkodik:

„A külföldi állampolgárok üzletszerű értékesítése a vásárokon, piacokon nem szűnt meg. Az elmúlt évben már a máriapócsi búcsúvásáron is nagy számban megjelentek a helyi kereskedők rovására.”

A külföldi állampolgárok üzletszerű értékesítése bizony kétértelmű. A második mondat alapján ugyan kiderül, hogy nem emberkereskedeletről van szó, de az újságolvasó egy pillanatig sem esne zavarba, ha így fogalmaznánk:

„A külföldi állampolgárok még mindig árusítanak üzletszerűen különböző termékeket a vásárokon, piacokon.”

S végül egy pikáns példa a szóláskeveredésre:

„Az utóbbi időben szinte mindenki lehúzta a vizes lepedőt Britney Spearsről. Előbb korábbi barátja, Justin pakolt ki szerelmi életük örömeiről és visszasságairól, most pedig az őt követő szerető adott nem túl fényes véleményének hangot.”

Bizonyára sokan lehúznák a vizes lepedőt az énekesnőről, az újságíró azonban nem ezt akarta közölni, hanem azt, hogy *lerántották róla a leplet*. Az más kérdés, hogy ezzel egyúttal *rá is húzták a vizes lepedőt*.

Minya Károly

Elhangzott a Tetten ért szavak című rádióműsor 2003. szeptember 10-i adásában.

DÍJÖZÖN

Nem is tudom, hogy a hasamat fogtam-e a nevetéstől, vagy éppen a fejemet készülttem a falba verni, amikor az autószerelő műhelyben a részletes számlát megkaptam. Azon nem csodálkoztam, hogy a munkadíj minden elképzelténél nagyobb volt, megszoktuk már, hogy évről évre drágább, ebben nincs semmi szokatlanság. A meglepetés a részletezésben ért, merthogy a munkadíj mellett olyan tétel is szerepelt, hogy *alkatrészigénylési díj* + áfa. Ez, kérem, azt az egyébként nem nagy, de a végösszeget mégis növelő díjtételt tartalmazta, amely a kocsihoz szükséges alkatrésznek a raktárban való kikeresését és a kocsihoz (20 méterre) való „szállítását” hivatott fedezni (egy kb. 20 centiméteres olajsűrőről volt szó).

Számolni kezdtem, hogy hányféle díjat is fizetünk. Bármi is történik, fizetjük mindenért a *munkadíjat*. Ha a helyszínre jönnek a szerelők, mert – mondjuk – a mosógép a lakásban van: *kiszállási díj*. Ha tanórát veszünk, ellenértéke az *óradíj*, iskolában – néha van, néha elbújtatják –, de ott a *tandíj*. Közlekedési eszközökön 6–65 év között *vitel-* vagy *menetdíjat* fizetünk. Olykor *díjfizető* autópályára merészkedünk – vigyázat, nem nekünk fizetnek, hanem nekünk kell fizetnünk –, következik az *autópályadíj* (leírni is unalmas, hogy Magyarországon van a világ legdrágább autópályája: nyílegyenes terepen, ahol csak az aszfaltot kellett leönteni...). Ha teherautóval megyünk: *fuvardíj*. Az autópálya végén már vár bennünket az *üdülőhelyi díj*, minden kiállításon, múzeumban: *belépődíj*, persze ingyenes kiállítóhelyeken is kitalálnak ezt-azt: *várlátogatási díj* stb. Vagy legföljebb a *WC-használati díjat* emelik meg. (Emlékszem, az áfa bevezetésekor egy „közvédcén” ez a felirat állt: 2 Ft + áfa.) Horgászni megyünk: *napidíjat*, *havidíjat* fizetünk. Nem tudom, hogy a kiküldetéskor nekünk járó *napidíj* emelkedett-e 1950 óta, mert néhány éve még mindig 31 forint volt. Úgyhogy nagyvonalúan le is mondtunk róla, csakúgy, mint a kandidátusi vagy PhD-dolgozatok *bírálati díjáról*.

Egyesületeinkben *tagdíjat* kérnek tőlünk. Néha kapunk is valamit: ez a nekünk járó *munkadíj*, *tiszteletdíj*, *ösztöndíj*, *nyugdíj*; kapjuk vagy adjuk, de létezik a *tartásdíj*.

Beszélgünk a *pótdíjakról* is! Vonaton aligha úszhatjuk meg pótdíj nélkül: *intercity-pótdíj* (amely az *ülőhely-biztosítás díját* is magában foglalja), *élőállat-viteldíj*, *poggyászviteldíj*, *kerékpárviteldíj*; mindezt részletesen tartalmazza a *viteldíj-* vagy *menetdíjszabályzat* vagy *díj-szabási útmutató*.

Léteznek továbbá a díjakon felüli díjak, vagyis a pót-pótdíjak is. Fizetjük ugyebár a sokféle *közszolgáltatási díjat*, jön érte a díjbeszedő: *áram-* vagy *villamosenergia-díj*, *vízdíj*, *csatornadíj*, *szemétdíj*, *gázdíj*, a *kötelező*, a *háztartási*, az *élet- és balesetbiztosítási díj*, *kéményseprődíj*, *távbeszélődíj*.

De mindez nem elég, mert az egyes számlákon további aldíjak jelentek meg. A telefonszámlán például ott van a *kapcsolási díj*. Ezt ugyancsak kacagva fogadtam: azért fizetek, mert kapcsolják nekem a számot. (Nem ez lenne a dolga alapvetően a telefonszolgáltatásnak?) Rendben, de akkor minek fizetek *alapidíjat*, továbbá *zónadíjat*, *percdíjat*, meg különféle átláthatatlan rendszer(telenség) szerint *díjcsomagokat*? Nem elég, hogy *bankkártyadíjat* fizetünk, de van tovább a *bankkártya-biztosítási díj* is. Korábban volt *televízió-előfizetési díj*, később átalakult *televíziódíjjá*, majd adónemmé is vált, s hivatalos neve *televíziókészülék-üzembentartási díj* lett. (Most ideiglenesen az egész fel van függesztve, vagyis nem eltörölve!)

Nem azért tetszettek tehát fizetni, merthogy nézik a tévét, hanem azért, mert a készüléket üzemben tartják. (Remélem, mindannyian igen gondosan tartják üzemben, mert ha nem, *büntetési díj* következik!) Pontosabban, sajtóinformációim szerint, azért mégsem tetszettek mindannyian fizetni. Akik nem tették, azok ne olvassák tovább jegyzetemet se, mert hamarosan következnek a feketeleves, a keserű poén.

A vízdíj mellett van *vízóra-leolvasási díj*, a *gázdíj* mellett *alapidíj*, teljes néven *szolgáltatás rendelkezésére állási díj*.

Mindezt a szörnyű sok összeget átutaljuk, és akkor van *átutalási díj*, sőt néha nekem is visszautalnak valamit, az meg az *átutalásdíj-megtakarítás*.

És minek nevezhetnénk, ha nem pót-pótdíjnak a *repülőtéri illetéket (díjat)*, avagy a most bevezetendő *környezetterhelési díj* aldíját, a *talajterhelési díjat*? Mindezek együtt szép kis *díjcsomagokat* alkotnak.

A különféle fizetendő díjak, pótdíjak, pót-pótdíjak lassan átláthatatlan szövevényként vesznek körül bennünket, mutatva a magát túlszervező társadalom és az átverés, megtevesztés vegyülékét. Már az ötvenes években vicc született erről: „Egy üzemben a fizetés után az egyik munkás odakiált a társainak: – Mindnyájan a vendégeim vagyok! – Mi az, tán nyertél? – Kérdik. – Nem én! – Akkor biztosan prémium! – Az sem! – Akkor csak túlóra lehet. – Dehogy! Csak eltévesztették: amit le akartak vonni, kifizették, és a fizetésem vonták le!”

A nyelv művelés mindig küzdött az emberi viszonyokat, kapcsolatokat elidegenítő bürokrácia, hivatalosság ellen. Ez a törekvése egyébként mindig hatalomkorlátozó is, mert ugyebár a hatalom természetéből következik a bürokrácia. A nyelv élő tükrök ezeknek a manipulációknak.

Még nem szóltam az adók, a járulékok, az illetékek fajtáiról, s ezeknek a díjakkal való keveredéséről. A lényeg: fizetni kell, sokfelé, sokfélet, néha kétszer-háromszor ugyanazért vagy ugyanannak egy részletéért, lehetőség szerint úgy, hogy észre se vegyük, s ha észrevesszük, akkor se teheszünk ellene. A kétszeri-háromszori adóztatás tilos, de ha a különféle levonásokkal játszadoznak, akkor mégis lehetséges.

És nem szóltam a mindezt követő közzétételi díjról sem, mert a nyilvánosságra hozatalért is fizetni kell. Rémálmaimban látom, hogy készülékek van a kapu- és ajtódíj, de külön lesz kapu- és ajtónyitási díj is, a kapuzárásról most ne beszéljünk. Tervezik a karóra-leolvasási díj, a villamosokon a lépcsőhasználati díj, természetesen minden lakóházban a liftdíj bevezetését (ja, ez már volt). Általános díj lesz a stresszdíj, a rádióhallgatás során a nevetési vagy dühöngési díj. Vagy ne adjak ötleteket?

A legújabb hír, hogy a személygépkocsi áfatartalmának 2%-os csökkenése nem fog megjelenni az árakban, mert kitalálták az ezt „kompenzáló” *regisztrációs díjat*. Tehát ha valami olcsóbb lehetne, nem lesz, mert rögtön belép egy újabb díj.

Ha ezekért a szavaimért vérdíjat tűznének ki a fejemre, kérem, fizessék ki értem a váltságdíjat. Ha pedig rádiódíjat, nivódíjat vagy pályadíjat, esetleg szerzői vagy szakmai díjat kapok, semmi baj, mert rögtön én is fizetek újabb díjakat, adókat, járulékokat, illetékeket, vagyis visszaadok az utolsó fillérig mindent Önöknek. Önöknek? Még mondja valaki, hogy a nyelv nem tükrözi a társadalmat!

Balázs Géza

Ódzkodjunk-e?

Az utóbbi időben elég sokszor találkozom a folyóiratokban és a napilapokban az *ódkodni* ige valamilyen ragozott alakjával. Elhatároztam, hogy kinyomozom, mi az eredeti jelentése, és helyes-e a használata. Az Értelmező szótár és a Nyelv művelő kézikönyv segítségével sikerült választ kapnom ezekre a kérdésekre.

A szó jelentése egyértelmű: aki *ódkodik*, az húzódozik, tartózkodik valamit megtenni, vonakodik valamitől. Az *ódkodni* ige az *oldani* ige toldalékos alakjából (*oldozni*) származik a *-kodik* gyakorító-visszaható igeképzővel. Eredeti jelentése: eloldozódik, eloldozkodik, elődkodik. A múltban íróink már használták ezt a kifejezést. Így például Mikszáth Kálmán írja az

Apró gentry című munkájában: „ha már rászorul király ő felsége ..., én bizony nem *ódkodom*” (ti. az adózástól).

Ez a népies stílushatású kifejezés az újabb időkben is használatos a köz- és irodalmi nyelvben. Néha *ódkodik* alakban is előfordul; az *ódkodik* változat sem hibás, de ma már ritkán találkozunk vele.

Megállapítható tehát: annak ellenére, hogy az *ódkodni* kifejezés elszakadt eredeti alapjától – elszigetelődött az *oldoz* igétől –, származása nyelvünkben „törvényes alapokon” nyugszik.

Ezért tehát nem kell *ódkodnunk* a használatától!

Rubóczy István

Churchill-lel és Messerschmitt-tel

A *Minilexikon diákoknak* egyik kötetkéjében, *A világtörténelem legnagyobb alakjaiban* kétszer is megállított egy ragozott idegen név. Írjuk ide mindkét szövegrészt: 18. o.: „Eden ... Chamberlain ellenfele, aki *Churchillel* együtt a Németországgal való szembenállást képviselte ...” És a 66. o.-on: „Roosevelt ... a normandiai partraszállást támogatta *Churchillel* szemben.”

Churchill... Van-e, ki e nevet nem ismeri? A 12. évfolyamosok történelemkönyvéből nem hiányozhatik. Legfeljebb a felületes, netán magabiztos diák nem néz bele épp a róla szóló téma tárgyalásakor. Valahogy így történhetett e minilexikon összeállításakor is: az egy /-lel való „csőröcsil” ejtés ötlött föl valakiben... Holott! Nos, álljon itt az AkH. idevágó 217. c) pontja!

„A mássalhangzót jelölő kettőzött betűre végződő idegen tulajdonnevekhez az azonos betűvel kezdődő magyar toldalékot ... kötőjellel kapcsoljuk, hogy a név alapformája világosan kitudnjék: *Mann-nak, Tallinn-nál, Scott-tól, Falstaff-fal, Grimm-mel, Scott-tal* stb.” Egyébként logikus és könnyen megjegyezhető szabály ez, mert rárimel az effajta, szintén ragozott magyar nevekre: *Kiss-sel, Papp-pal, Korniss-sal*...

A magyarul publikáló (hiszen magyar; csak német álnevet viselő) Kurt Rieder egyik alapos munkájából is két idézetet hozok: 14. o.: „Ernst Heinkel ... mind üzleti, mind szakmai kérdésekben összetűzésbe került *Willy Messerschmittel*.” És a 36. o.-on: „Werner Mölders ... intenzív levelezést folytatott *Willy Messerschmittel*.” Az olvasók 95 százaléka bizonyára elsiklana ezen alakok fölött. Akarattal hagytam hát jegyzetem végére a könyv címét: *A legyőzhetetlen Messerschmitt*. Igen, két *t*-vel írta a híres-hírhedt repülőgép-tervező a családnevét. A főntebb idézett szabálypontot ezúttal is követni kell: *Messerschmitt-tel*!

Holczer József

Drasztikus fizetésemelés?

Egy tévéműsorban a *drasztikus* szónak a szokatlan használatával találkoztam. Az oktatási tárca politikai államtitkára arról beszélt, hogy 2002 szeptemberében a pedagógusok fizetését *drasztikusan* emelték. Akár idézőjelbe is tehettem volna a szót, annyira eltér használata a nyelvszokásoktól. Mit szoktunk *drasztikus*-nak nevezni? Azt, ami erőszakos, ami durva. Ilyen jelentéseket találunk a Bakos-féle Idegen szavak és kifejezések szótárában is. Vizsgáljuk meg ezeket! Az első jelentés: 'erőszakos, kíméletlen; durva, nyers'. Az orvosi nyelvben használt 'erős hatású' (szer) – ami a második jelentés – voltaképpen arra utal, hogy olyan gyógyszert alkalmaznak, amely erőszakosan beavatkozik a szervezet működésébe. Ilyen például, ha az életveszélyesen magas lázat valami gyors hatású orvossággal csökkentik. Az orvosi nyelvnél maradvá, *drasztikus* eljárás például az is, ha a sebész a végtag amputálására kényszerül, hiszen ez a művelet erőszakos, mondhatnánk antihumánus, noha tudjuk, hogy a beteg érdekét szolgálja. A 'csattanós, kézzelfogható' (érv, bizonyíték) harmadik jelentés már elég távol áll az első jelentéstől, éppen ezért a szótár feltünteteti mellette, hogy ritkán használatos.

Térjünk vissza a pedagógusok béremelésére! A hírekben szereplő 50%-os mértéket valóban tekinthetjük figyelemre méltónak. Valószínűleg örülnek is neki, akik megkapták. Ha pedig így van, akkor a *drasztikus* jelző sehogy sem illik ide. Lehetne például *jelentős*-nek, *nagymértékű*-nek nevezni. Ha már megemlítettük a *drasztikus* szót, mondjunk néhány példát ennek helyes használatára is! Ha például az árak a lakosság (beleértve a pedagógusokat is) jövedelmének növekedését meghaladó mértékben emelkednek, akkor ez *drasztikus* ár-emelés, ami az életszínvonal *drasztikus* csökkenését „eredményezi”.

Dóra Zoltán

Félresikerült mondatok

Gyakran találkozunk a sajtóban félresikerült fogalmazású mondatokkal. A hibák legfőbb oka a gondatlanság. Ha ugyanis a szerző még egyszer elolvasná az általa leírtakat, bizonyosan ki is javítaná azokat. Nézzünk néhány eredeti példát:

A belépést megelőző ígéretek, félelmekből – ma már tudjuk – akadt, amely beváltatlan maradt és akadt olyan is, amely alaptalannak bizonyult.

(Magyar Nemzet, 2003. ápr. 24.)

Többféleképpen is át lehetne fogalmazni ezt a zavaros mondatot. Íme egy a sok közül: *Ma már tudjuk, hogy a belépést megelőző ígéretek, akadt beváltatlan, míg a félelmekből néhány alaptalannak bizonyult.*

Egyetérthetünk abban, hogy nem szép a szóismétlés egy mondaton belül. Két elrettentő példa:

Az autópályadíj bevezetése miatt megnövekedett forgalom miatt a 7-es főút menti települések polgárai már többször tiltakoztak.

(Magyar Nemzet, 2003. ápr. 22.)

Ezen időszak alatt összesen hat dékán vezetése alatt működött a Gyógyszerésztudományi Kar, az ala-

(Gyógyszerészet, 2003. január)

Javítsuk ki az előbbi mondatot: *Az autópályadíj bevezetésével (bevezetése óta; bevezetése okozta...) megnövekedett forgalom miatt a 7-es főút menti települések polgárai...*

Az utóbbi mondat pedig így lehetne szebb: *Ez idő alatt hat dékán vezette a Gyógyszerésztudományi Kart, ...*

Gyakoriak az egyeztetési hibák is. Ezek egy kis gondossággal szintén elkerülhetők lennének:

Olyan diplo-mákat kell kibocsátanunk, amely hallgatóinkat képessé fogja tenni hitvitásuk gyakorlására, nemcsak országunkban, hanem az Európai Unióban is. (Gyógyszerészet, 2003. január)

Helyesen: *Olyan diplomákat kell kibocsátanunk, amelyek hallgatóinkat képessé fogják tenni...*

1949-ben leplezik le Pittsbourghban a Sheraton Szálló falába Kossuth emléktábláját, aki a szálló elődjében szállt meg 1852-ben, amerikai útja alkalmával.

(Művészet és Barátai, 2003. május–június)

„... emléktábláját, aki?” Gyorsan javítsuk ki ezt a már nem is ritka hibát: *1949-ben leplezik le ... Kossuth emléktábláját; a neves politikus a szálló elődjében szállt meg... (A falába természetesen: falán!)*

egyetlen ország sem érzi feleslegesnek, kidobott pénznek a tervekre költött összeget. Annál is inkább nem az, mert egy-egy pályázóval éveken keresztül foglalkozik a világ-

(Magyar Nemzet, 2003. ápr. 24.)

Az annál is inkább nem helyett mennyivel szebb lenne az annál kevésbé.

Be kell látnunk, hogy nem mindenki gyakorlott fogalmazó, de ez a sajtó számára nem lehet mentség, hiszen egy kézirat több kézen – tanult szerkesztő kezén – is átmegegy, lett volna tehát alkalom arra, hogy például a fenti hibákat is kijavítsák!

Láng Miklós

Még egyszer a varjak nevééről

Gréczi-Zsoldos Enikő *Pápista varjú, kálomista varjú* című írásában (ÉA 2003/3. szám) jó úton jár, amikor a Magyarországon is honos két varjú népi nevének eredetét kutatja. Herman Ottó Arany, Tompa, Petőfi és a népköltés madárvilága című művében bő leírást és több idézetet is találunk e madarak neveinek eredetére vonatkozólag. Az ornitológiai szakirodalomból azonban tudjuk, mindkét varjú egyaránt fogyaszt növényi és állati eredetű táplálékot; a vetési (pápista) varjú nemcsak a gabonaszemeket, hanem a pondrókat és egyéb gerincteleneket is kiszedegeti a gabonátáblából. Valószínűleg a madár táplálkozási szokásával kapcsolatos (tév)hit eredménye volt az is, hogy a dunántúli vidékeken a vetési varjút fogyasztották, míg a fészekrabló-dögevő életmódot is folytató dolmányos (kálomista) varjútól ódzkodtak.

A cikkben idézett faj-alfaj nevek, ill. fogalmak azonban helytelenek, ezeket szeretném tisztázni. A holló, a vetési varjú és a dolmányos varjú közül egyik sem alfaja a másiknak! Az első kettő külön faj (*Corvus corax*, ill. *Corvus frugilegus*), a Kelet-Európában (tehát nálunk is) elterjedt dolmányos (szürke) varjú a *Corvus corone* faj *cornix* nevű alfaja; ugyanez a faj Nyugat-Európában fekete tollruhát visel, és kormos varjú (*Corvus corone corone*) a neve. A két alfaj példányai – mivel ugyanazon fajhoz tartoznak – elterjedési területük találkozásánál kereszteződhetnek, tarka példányokat eredményezve, ezek azonban kevésbé sikeresek a fennmaradásban.

Végül egy, nem természettudományos tematikájú lapokban gyakori hibára hívnám fel a figyelmet. Az élőlények latin (tudományos) nevének első tagját, amely a genuszt jelöli (pl. *Corvus*), mindig nagy kezdőbetűvel kell írni, az utána következő faj, esetleg alfaj vagy változat nevét pedig kis kezdőbetűvel: *corone* (*cornix*).

Dr. Gál Erika

Kitüntettjeink

A Kazinczy-díj Alapítvány alapítólevele szerint – melyet Péchy Blanka színművész 1960-ban hívott életre – háromévenként Kazinczy-díjban részesítendő két pedagógus, aki példamutatóan működik az anyanyelvi szakkör vezetésében, és ennek eredményeként évek során több növendéke szerepelt országos versenyek első kategóriájában, illetőleg szakköre többször részesült Kazinczy-jutalomban.

Kazinczy-díjban részesítendő továbbá egy rádió- vagy tévébemondó, műsorvezető, aki példamutatóan szépen beszél.

A Kazinczy-díj Alapítvány kuratóriuma e feltételek teljesítését mérlegelve, a 2003. évben **Sramkóné Pozsonyi Judit**nak, a miskolci Avasi Gimnázium magyartanárának, **Köves Béláné**nek, a bolyi Montenuovo Nándor Szakközépiskola magyartanárának és **Bordy András**nak, a Magyar Rádió bemondójának ítélte oda a Kazinczy-díjat kimagasló munkájuk elismeréseként.

A Péchy Blanka-díjat a Kazinczy-díj Alapítvány kuratóriuma néhai Péchy Blanka születésének századik évfordulóján, 1994-ben alapította, az iránta való tiszteletet ezzel is kifejezve.

A díj azoknak szolgálhat jutalmazására, akik az Alapítvány által kezdeményezett és gondozott anyanyelvi mozgalmak országos rendezvényeinek támogatóiként folyamatosan és hatékonyan segítettek és segítik a fiatalok anyanyelvi, közösségi és erkölcsi nevelését.

Az Alapítvány kuratóriuma az anyanyelvi mozgalomban két évtizeden át végzett példamutató munkájáért **Hutka Zoltán**né, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Általános Iskola magyartanárát és **Sajtos József**et, a soponyi Általános Iskola magyartanárát részesítette Péchy Blanka-díjban.

A díjakat 2003. április 27-én Győrött, a Szép magyar beszéd országos verseny döntőjének záróünnepélyén vették át a kitüntetettek.

Mindnyájuknak ezúton is gratulálunk, és örömmel fejezzük ki munkájuk elismeréséért, arra kérve őket, hogy legyenek a jövőben is az anyanyelvi nevelés és a nyelvművelés ügyének hívei és támogatói.

D. L.

A sesegésről

Egy újsághírben olvastam: „Induló 74-es autóbussznak esett a VII., Dohány utcában B. I. 69 éves budapesti lakos, s súlyos sérülésébe kórházba szállítása után belehalt.” Nyelvtanilag helyes ez a két tagmondatból álló, mellérendelő összetett mondat, de felolvasáskor valami bántja a fülünket s az esztétikai érzékünket. Érdekes esetét látjuk itt a mássalhangzó-torlódásnak: három szomszédos szó (*lakos, s, súlyos*) találkozásakor három *s* hang kerül szorosan egymás mellé, egy csoportba, s ez némi kiejtési nehézséget, döccenőt is okoz.

Az *s* hangoknak ilyen nem esztétikus torlódását – magam alkotta szóval – *sesegés*-nek nevezem. Ez a különös hangtorlódás akkor szokott előfordulni, ha az *s* kötőszót *s* hangra végződő szó előzi meg, vagy *s* hanggal kezdődő szó követi, vagy pedig ilyen elülső és hátulsó szomszédja van. Minthogy az *s* kötőszó (történetileg nézve) az *és*-nek a rövidült alakja, a fenti példában úgy segíthetünk a bajon, hogy az *s* kötőszót a magánhangzós *és*-sel helyettesítjük: „... *és súlyos* sérülésébe kórházba szállítása után belehalt.”

A folyamatos szép hangzást zavaró sesegés mellérendelt tagmondatok határán vagy összekapcsolt minőségjelzők találkozási helyén fordul elő legtöbbször: *Fizess, s siess haza!*; *ügyes s serény leány*; *súlyos s sajnálatos hiba*. Mindez szebben hangoznék *és* kötőszóval: *Fizess, és siess haza!*; *ügyes és serény leány*; *súlyos és sajnálatos hiba*.

Az *s* meg az *és* kötőszó a magyar nyelv leggyakrabban használt szavai közé tartozik. A Petőfi-szótárból tudjuk, hogy Petőfi Sándor teljes életművében a határozott *a ~ az* névelő után a 2. helyen mindig az *s* kötőszó következik a gyakoriságban (összesen 10 186 előfordulással), míg az *és* (4664 előfordulással) csak a 6. leggyakoribb szövegszó. A Toldi-szótár (Bp., 1986) tanúsága szerint Arany János legismertebb nagy művében, a Toldiban az összesen 132 *s* kötőszó a szógyakoriság 3. helyén áll a 6. helyet elfoglaló 89 *és*-sel szemben. E költőinknél nyilván sokat nyom a latban az, hogy a szótagalkotó *és*-sel szemben a nem szótagalkotó *s* kötőszó tömörebb, takarékosabb szövegalakotást tesz lehetővé. Prózában fordított a helyzet. A mai magyar nyelv szépprózai gyakorisági szótára (Bp., 1989) szerint az 1965–1977 között megjelent prózai művekben az *és* a 2., az *s* kötőszó viszont csak a 12. leggyakrabban használt szavunk.

Ha egy irodalmi műben az *s* kötőszót közvetlenül egy *s*-sel kezdődő szó követi, a kötőszó inkább csak a szemünknek s az értelmünknek szól, hangoztatással nem emeljük ki. Például a János vitéz egyik összetett mondata (két verssora) így szól: „Kukoricza Jancsi fölkapta subáját, / *S sebes* lépésekkel ment keresni nyáját.” Arany János Toldijában az *s* hangok ilyen találkozására nem találtam példát. Arany ilyen hangtani helyzetben a magánhangzós *és* kötőszó alkalmazásával törekedett a szép kiejtés elősegítésére: „A király lejtött *és sok* nagy úri rendek” (11: 13).

Pásztor Emil

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYI

A magyar nyelvű OKTV-re jelentkező 11–12. évfolyamos diákok többsége első tudományos igényű írásművét készíti el, amikor elhatározza, hogy a megadott három téma egyikéből pályaművet ad be. Alkalom ez arra, hogy a pályázó végigjárja azt az utat, amely a téma-választás izgalmától a gyűjtőmunka, a válogatás, a szerkesztés és a megszövegezés szellemi alkotómunkájáig tart. Sokan kapnak életre szóló indíttatást ennek a meghatározó élménynek a hatására, néhányan a majdani tudományos élet főszereplőivé is válhatnak. A vállalkozó szellemű és kitartó középiskolás az egyetemi években is hasznát látja most befektetett energiáinak. Gyakorlottabban ír majd szeminárium és tudományos diákkori dolgozatokat, ismerősként fedezi fel a filológia elméleti szabályaiban a maga gyakorlati tapasztalatait, ha éppen a bölcsészkarok valamelyikén folytatja tanulmányait.

A pályamunkák bírálati szempontjai:

- a téma megfelelő mélységű kifejtése,
- szakirodalmi tájékozottság,
- a nyelvi megformálás színvonala,
- a szerkesztés logikája,
- a formai követelmények betartása (terjedelem, bibliográfia stb.),
- az önálló vélemény jelenléte.

Néhány tanács a sikeres pályamű megírásához:

1. A pályázónak el kell döntenie, hogy a választott témán belül mit kíván feldolgozni: átfogó, áttekintő jellegű lesz-e a munkája, vagy egy területet vizsgál részletesen. Szükséges, hogy a bevezetőben – mindkét esetben – indokolja is döntését. Tisztázandó tehát a cél!

2. A dolgozat mufaja lehet esszé vagy tanulmány. Az esszéforma szabadabb, lendületesebb előadásmódot enged meg, tehát az egyéni stílus, az egyéni látásmód is érvényre juthat. Vigyázni kell azonban a mértékre, hiszen a tudományos igény megköveteli a távolságtartást és az objektivitásra törekvést.

3. A felkészülés a szakirodalom tanulmányozásával és a gyűjtőmunkával kezdődik. A szakirodalomra nem csupán lehet, hanem kell is hivatkozni. A hivatkozások formái (filológiai) követelményeiről sem szabad megfeledkezni. A diák önállósága éppen abban mutatkozhat meg, hogy hogyan kezeli, milyen új struktúrába képes beilleszteni a megismert tudományos információkat. Saját tapasztalatát, gyűjtőmunkáját összevetheti az olvasottakkal, és így alakíthatja ki véleményét. Az úgynevezett ollózás a leggyakoribb hiba.

4. A szerkesztés fázisában van szükség a legjobb ötletekre és a legnagyobb tudatosságra. Valahonnan valahová kell jutni, és hogy honnan hová, azt bizony ki kell találni. Az nem „jön” magától. Mondhatjuk, hogy éppen ez benne a tudomány. Bejárhatjuk azt az utat, amikor egy kérdéssel indítunk, és a dolgozatunkban erre választ adunk, de a tudomány világában ugyanilyen értékes az a gondolati út is, amikor egy újabb kérdésre, problémára irányítjuk a figyelmet. Ha megvan a koncepciónk, már nem lehet mozaikszerű, széteső a szövegünk.

5. Figyeljünk az arányokra is! Arisztotelész szerint egy műnek (ő a drámáról beszél) legyen *eleje, közepe, vége*, de nem mindegy, hogy mekkora az egyes részek terjedelme. Gyakori hiba, hogy a bevezetés túl hosszú, a befejezés pedig nem tartalmaz semmiféle konklúziót (egyébként az is lehet konklúzió, hogy nincs konklúzió).

6. A nyelvi OKTV esetében a nyelvi megformálás színvonala természetesen súlyosabb értékterület, mint máshol. Kerüljük a közhelyeket, a szlenget, a tudományoskodó, modoros előadásmódot! Érthetően, világosan fogalmazzuk meg gondolatainkat! (Tegyük ki a névelőt, ha szükséges, és hagyjuk el, ahol lehet.) A kész dolgozatot – pihenten – újra el kell olvasni. Biztosan találunk benne helyesírási hibát, korrigálandó részletet. Az íróember tapasztalata ez!

Időpontok

A feladatlap megírása: 2003. november 12. Eredmény az iskolai OKTV programon: 2003. december 17.

A pályamunka beküldési határideje: 2004. január 26. Eredmény: 2004. március 8.

Döntő: 2004. április 2.

Kerner Anna,
az OKTV-bizottság
ügyvezető elnöke

1. Mai köznyelvünk újszerű képi kifejezőeszközei

Amikor kísérletet teszünk gondolataink átadására, a már meglévő eszközökből kell válogatnunk, hogy gondolatainkat, érzéseinket minél pontosabban kifejezhessük, s beszédpartnerünk minél pontosabban értse, amit mondunk. A képi kifejezőeszközöket a köztudat a szemléletesség, az ékes, díszített beszéd eszközeinek tekinti, pedig a képeknek – különösen a metaforáknak – már az antikvitásban megkülönböztették azt a fajtáját, mikor a nyelvből hiányzik a megfelelő szó, így a szükség visz rá bennünket, hogy a nyelvi hiányt átvitt értelemmel bíró szavakkal helyettesítsük: „Névátvitelen azt nevezem [...], amikor a hasonlóság alapján átvisszük valamely szó jelentését egy másikra, vagy díszítő célzattal, vagy a nyelv fogyatékosága miatt” (Cicero). Bár ismereteink elsősorban a szépirodalom képi kifejezőeszközeiről vannak, fontos tudnunk, hogy a köznapi életnek, a tudománynak is elengedhetetlen eszköze a képi kifejezés.

A téma meglehetősen tág, szépsége mellett buktatókat is tartalmaz. Megoldásakor célszerű ugyan a szakirodalomból kiindulni, de a pályázó nem kerülheti el, hogy önálló gyűjtőmunkát végezzen, s az összegyűjtött példákat rendszerezze, elemezze.

A tételcím egyrészt hangsúlyozottan **mai** köznyelvünkre irányítja a figyelmet, másrészt **újszerű** képi kifejezőeszközöket kér. A szakirodalom így inkább csak minta a példák elemzéséhez, hiszen a nyelv állandó változása hamar elévültté tesz egy-egy kifejezést, és újabbakat hoz létre helyettük. A hegy *lába*, az üveg *szája* már annyira beleépült szókészletünkbe, hogy kimondásukkor nem idéződik fel előttünk kép.

Bár a képszerűség fogalmát jól ismerjük az irodalomóránkról, itt hangsúlyozottan a mindennapi nyelvet kell vizsgálnunk. Jól jöhet azonban az irodalmi művek elemzése során elsajátított ismeretanyag a köznyelvi képek értelmezéséhez (metonímia: *nincs egy vasam se*; metafora: *sárga angyal* 'autómótor'; szólás, szóláshasonlat: *olyan béna vagy, hogy orra esel a rádiótelefon kábelében*; *kevés, mint Mackó sajtna a brummogás* stb.). A diáknyelv igen gazdag képszerű kifejezésekben.

Az anyag bősége miatt szerencsésnek tűnik, hogy a pályázó valamilyen szempont szerint szelektáljon, szűkítse le anyagát (pl.: politikai élet, publicisztika, érzelmek, iskolai élet, valamelyik tévéadó egy napjának vizsgálata).

Jankay Éva

Ajánló bibliográfia: BALÁZS Géza 2002. Mai szólások. In: Nyelvkönyv a világ. 200–201. Ister, Bp.; BENCZE Lóránt 1996. Mikor, miért, kinek, hogyan. I. Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban. Corvinus, Bp.; BIRÓ Ágnes–TOLCSVAI NAGY Gábor (szerk.) 1985. Nyelvi divatok. Gondolat, Bp.; BIRÓ Ágnes (szerk.) 1989. Szaknyelvi divatok. Gondolat, Bp.; BORBÁS Gabriella Dóra 2000. Lexikális metaforikus jelentés. In: Lexikális jelentés, aktuális jelentés. Szerk.: Gecső Tamás. 64–70. Tinta, Bp.; FÁBIÁN Pál–SZATHMÁRI István–TERESTYÉNI Ferenc 1982. A magyar stilsztika vázlata. Tankönyvkiadó, Bp.; HUSZÁR Ágnes 1985. Élő és holt képek. In: Nyelvi divatok. Szerk.: BIRÓ Ágnes és Tolcsvai Nagy Gábor. 171–177. Gondolat, Bp.; KEMÉNY Gábor 1985. Nekiesik, mint borjú az új kapunak, avagy Miből lesz a képzavar? In: Nyelvi divatok. Szerk.: BIRÓ Ágnes és Tolcsvai Nagy Gábor. 178–192. Gondolat, Bp.; KEMÉNY Gábor 2000. A szemantikai távolság és a stilsztikai érték viszonya a költői képben. In: Lexikális jelentés, aktuális jelentés. Szerk.: Gecső Tamás. 146–152. Tinta, Bp.; KEMÉNY Gábor (szerk.) 2001. A metafora grammatikája és stilsztikája. Tinta, Bp.; KOCSENYI Pirokka 1981. Jelentés és metafora. Magyar Nyelv LXXVII, 59–72; KÖVECSÉS Zoltán 1998. A metafora a kognitív nyelvészetben. In: A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása. Szerk.: Pléh Csaba és Győri Miklós. 50–81. Pólya, Bp.; LŐRINCZ Jenő 2000. „Népi betegségek”: tünet, viselkedés, jelentés. In: Lexikális jelentés, aktuális jelentés. Szerk.: Gecső Tamás. 191–193. Tinta, Bp.; SZATHMÁRI István 1994. Stílusról, stilsztikáról napjainkban. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.; SZENDE Tamás 1987. Megérthetjük-e egymást? Gondolat, Bp.; TOLCSVAI NAGY Gábor 1996. A magyar nyelv stilsztikája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.; ZALABAI Zsigmond 1986. Tűnődés a trópusokon. Szépirodalmi, Bp.

2. Információs társadalmunk köznapi írott közleményei: áruismertető, használati utasítások, ajánló ismertetések

A kommunikációhoz a társadalom minden szintjén szükség van együttműködésre. A sokféle szerepre tagolt társadalomban különösen fontos az a nyelvváltozat, amelyen az együttműködés zajlik. Mindennapi életünket elárasztják azok az írott szövegek, amelyek egy része tényeket közöl, más részük alapvetően manipulatív szándékú. Tartalmuk – rejtett és nyilvánvaló információik – megértése fontos számunkra. De megfelelően szerkesztettek-e; képesek vagyunk-e gyorsan és megfelelően kódolni ezeket? Vajon formájuk, elrendeztségük, tipográfiájuk, szövegtani jellemzőik, nyelvtani eszközeik segítik-e a befogadást? Nyelvünkben jelenleg erőteljes egységesülési folyamat zajlik. Ennek az eszköze a szabványosítás. (Erre már korábban is volt példa a királyi kancelláriákon; később a hivatalos levelezési mintákban.) Természetesen ehhez egy „eszményi” nyelvváltozat is szükséges, amely mint minta és érték biztosítja a legteljesebb megértést. A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 47–52. cikkelye szabályozza, hogy a nyelvközösségeknek saját nyelvükön rendelkezésre álljon minden olyan eszköz és dokumentum, amely hivatásuk, tevékenységük gyakorlásához, gazdasági tranzakcióik lebonyolításához szükséges. Ennek ellenére köznapi írott közleményeink gyakorta hibásak, nehezen érthetőek vagy érthetetlenek.

Dolgozatíróinkat gyűjtőmunkára hívjuk fel. Gyűjtsenek áruismertetőket, használati utasításokat, műszaki leírásokat, ajánló ismertetéseket, értesítéseket, meghívókat, figyelmeztető leveleket, felhívásokat, reklámszövegeket stb. Csak írásbeli, nyomtatott szövegek vizsgálatát kérjük; ezeket mellékeljük a dolgozathoz. (Ha számos példát vizsgálunk, csak a legjellegzetesebbeket vagy ezeknek részleteit csatoljuk.) Érdemes általánosságban is vizsgálni, de választhatnak egy-egy szakterületet, szűkebb keresztmetszetet is. Érdemes ezeket a szövegeket hollisztikus (teljes körű) szövegtani elemzésnek alávetni. Bizonyos műfajok esetében elengedhetetlen a szöveg vehikulmánának (külső alakjának, megjelenésének) figyelembevétele. Fontos azonban a szövegkomplexum belső felépítésének, a részek rendjének, különböző elemeinek kapcsolatrendszerét, megfeleléseit feltárni. Érdemes az esetleges szövegszerűtlenségeket is megvizsgálni, és persze a grammatikai és helyesírási hibákra is kitérni, azokat típusokba sorolni. Az elemző munkát lehetőség szerint javaslatléttel kövesse, hogyan lehetne érthetőbben, tiszta és helyes magyarsággal tájékoztatni egymást.

Szarvas Rita

Ajánló bibliográfia: BALÁZS Géza: Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón. A–Z, Bp. 1998; BALÁZS Géza: Lehetséges nyelvi szabványok. A–Z, Bp. 2000; BALÁZS Géza: Magyar nyelvstratégia. MTA, Bp. 2001; FERCSIK Erzsébet: Kommunikáció szóban és írásban. Korona Nova, Székesfehérvár 1997; GRÉTSY László: Szaknyelvi kalauz. Közgazdasági és Jogi, Bp. 1964; Kommunikáció 1–2. köt. Szerk.: HORÁNYI Örséb. Közgazdasági és Jogi, Bp. 2002. (új kiadás); A magyar nyelv az informatika korában. Szerk.: GLATZ Ferenc. MTA, Bp. 1999; SÁNDOR Klára: Szociolingvisztikai alapismeretek. Szeged 1999; SZABÓ Katalin: Kommunikáció felsőfokon. Kossuth, Bp. 1997; SZIKSZAINÉ NAGY Irma: Leíró magyar szövegtan. Osiris, Bp. 1999; TOLCSVAI NAGY Gábor: A magyar nyelv szövegtana. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 2001.

3. Nyelvi hagyományozódás a levél műfajában

Vannak olyan szavak, mondatok, szövegszerkesztési, tartalmi és formai jegyek, melyeket ma is használunk, ha levelet írunk, és többé-kevésbé úgy, mint a korábbi generációk. E formulák és jellemző sajátságok koronként és egyénenként is változhatnak, jórészt azonban régről megőrzött, sok évszázadon át hagyományozódott nyelvhasználati szokások. A levélforma hagyományainak (szövegjellemzőinek, stílusjegyeinek) a megismerése és kiválasztott levelekben való felismerése, valamint hagyományozódó jelenségek keresése-kutatása s végül mindezeknek jól áttekinthető, szemléltető bemutatása a dolgozat célja.

Leveleket választani a legszelebb körből lehet, a köznapi levéltől a fikatív meg a költői levélig, s a legrégebbi misszilistól napjaink (akár családunk) leveleiig. (Magánlevél, társalgó levél, humanista levél, barokk levél, prédikációs levél; írók, költők levelezése, irodalmi levél; napló-levél, szerelmes levél, családi levelezések; esetleg zálogos levél, szabadságlevél, más jogi természetű levelek, hivatalos levél és tájékoztató levél; nyílt levél, olvasói levél stb.)

Minden időszakban és minden levélfajtában kereshetők a hagyományozódó jelenségek, de csak a magyar nyelvű levelekben. Tehát nem azok a levelezési formák keresendők, melyek más nyelvek jellemzői, de ha ezek voltak a vizsgált magyar levélforma mintái, akkor ebben a vonatkozásban érinthetők. – Kitekinteni, röviden összevetni természetesen mindig lehet: más nyelvek levelezésbeli szokásai; más műfaj (napló); részben más, új fajtájú szövegek (elektronikus levelek); levelezésbeli transztextualitás; valamint: levelezési mintákat nyújtó formuláskönyvek tanulságai.

A levél sajátos kommunikációs forma: a levélszövegek nyelvi hagyományai széles körben értelmezendők, a nyelvhasználat teljes körében; e hagyományokkal szorosan összefügg a pragmatika, mindazok a körülmények, melyek közepette a levél létrejött s várhatóan hatni fog. A levél célja, írója és címzettje, ideje, helye a levelezési hagyományok felhasználásának módjával, mértékével is összefügg.

Mit tegyen tehát, aki ezt a témát választja? *Élje bele magát az előttünk járó nemzedékek szövegvilágába*, a levelekben tükröződő életbe, viszonyokba! Szakirodalmi tájékozódás után és vele párhuzamosan válasszon ismert vagy ismeretlen emberek leveleiből, ha lehet, válaszokat is tartalmazó levelezéséből, ismerje meg e levelek kommunikációs körülményeit.

Vizsgálja a megszólítást, a szövegen belüli megszólításokat, címzést, üdvözlést, a címzett jelenlétét sugalló motívumok nyelvi megformálását, a címmel való kapcsolat jelzéseit és szerkezeti helyét, a kérdés előadásának és a jóakarát megszerzésének módjait, a címzett és a feladó egészségéről szóló részeket, a búcsúzás, a válaszvárás kifejezéseit, az aláírás, a dátumozás jellemzőit stb. Keresse a hagyományozódó szerkezeti vonásokat és nyelvi kifejezőmódokat, formulákat.

Vajon miért éppen ilyen formákat használt a levél írója? Például az egykori vándordiakok miért alkalmaztak sok régi levélformulát, amikor patrónusainak írtak beszámoló levelet? Mi köze van a tegezést követő magázás kialakulásának a levelezésekben használt megszólításokhoz? – Ha ilyen és hasonló problémákra talál a dolgozatíró a levélvizsgálatok közben, természetesen azokkal is érdemes foglalkozni.

Gallasy Magdolna

Ajánló bibliográfia: A levél szövegtípusának jellemzőihez, textológiai vizsgálódáshoz: SZIKSZAINÉ NAGY Irma: Leíró magyar szövegtan. Bp. 1999, Osiris; TOLCSVAI NAGY Gábor: A szövegvilág. Bp. 1994, Nemzeti Tankönyvkiadó. – **A magyar levelek** (levelezési szerkesztésmódok és formulák) **történetéhez:** BALÁZS János: A szöveg. Bp. 1985, Gondolat, 273–323; PAPP László: Magyar nyelvű levelek és okiratok formulái a XVI. században. Bp. 1964. Nyelvtudományi Értekezések 44. sz.; HOPP Lajos: A magyar levélműfaj történetéből. In: SZAUDER József–TARNAI Andor (szerk.): Irodalom és felvilágosodás. Bp. 1974, 501–566. L. a levélgyűjtemények bevezetéseit (például HARGITTAY; Peregrinuslevelek) is. – **Levélgyűjtemények:** HARGITTAY Emil (szerk.): Régi magyar levelestár. I–II. Bp. 1981, Magvető; PAPP Lajos–HEGEDŰS Attila (szerk.): Középkori leveleink (1541–ig). Bp. 1991; DEÁK Farkas: Magyar hölgyek levelei 1515–1709. Bp. 1877, MTA; SZILÁGYI Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Bp. 1875, MTA; Peregrinuslevelek 1711–1750. Külföldön tanuló diákok levelei Teleki Sándornak. Szeged 1980, JATE; I. még: A két Zrínyi Miklós levelei (Iványi B., 1943); Bethlen Miklós levelei (Jankovics J., 1987); József Attila válogatott levelezése (Fehér E., 1976); Babits–Szilasi levelezés; Bajza–Toldy levelezés; stb. – **Különböző témaválasztásokhoz:** HANÁK Péter: Népi levelek az első világháborúból. Valóság 1973/3. 62–87; ECKHARDT Sándor: A legrégebbi parasztlevelek nyelve és stílusa. Magyar Nyelvőr 1950. 113–123; MIKÓ Pál: Női magyar levélstílus a XVII. században. Székelyudvarhely 1896; TÓTH Béla: Mikes Kelemen CCVIII. levele. A Hét 1895: 810–811. (vö. TOMPA József: A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv. Bp. 1972, 216); HOPP Lajos: A Törökországi levelek műfaji problémái. Az MTA I. Osz. Közl. 1959. 129–152.

ANYANYELVI VERSENYEK

Kicsik nagy versenye az ELTE-n

Beszámoló a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjéről

2003. május 31-én hatodik alkalommal rendezték meg az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjét. A versenyt az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete hirdette meg a Magyar Nyelvtudományi Társaság támogatásával. A budapesti döntőn összesen 119 diák vett részt: minden magyarországi megye, valamint a főváros legjobb 5., 6., 7. és 8. osztályos diákjai, továbbá felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, vajdasági és muraközi diákok bizonyították kiváló helyesírási készségüket. A Múzeum körüli épületben tartott megnyitó egy meghatározó eseménnyel kezdődött: ezen a versenyen búcsúzott el tőlünk *Fábián Pál* tanár úr, aki idős korára való tekintettel már nem vállalja tovább a zsűrielnöki teendőket. Köszönjük szépen Tanár Úrnak, hogy eddig is velünk volt, hogy számíthattunk a segítségére, és minden diák, minden tanár, minden versenyszervező véleményét fogalmazom meg azzal, hogy *Fábián* tanár úr számunkra a verseny örökös tiszteletbeli zsűrielnöke marad.

A budapesti döntő a hagyományoknak megfelelően nemcsak versengés helyszíne volt, hanem alkalom a találkozásra, a játékra, a kísérő tanároknak pedig szakmai gazdagodásra. A helyesírási verseny ideje alatt a tanárok neves előadókat hallgattak a játék és a kreativitás szerepéről az anyanyelvi nevelésben: *Grétsy László* az ezerarcú magyar nyelvről, a játékos anyanyelvi nevelés lehetőségeiről beszélt, *Tolcsvai Nagy Gábor* a helyesírást, a nyelvi játék és a szépirodalom kapcsolatát taglalta, *Benkes Zsuzsa* pedig az anyanyelvtanításban alkalmazható kreatív gyakorlatokat mutatott be. A helyesírási verseny után, a javítás ideje alatt a diákok anyanyelvi játékokban próbálhatták ki magukat.

A zsűri az egész döntő során figyelemmel kísérte, segítette a szervezők, a javítók munkáját. A zsűri új elnöke *Tolcsvai Nagy Gábor* egyetemi docens lett, társelnöke továbbra is *Grétsy László* tanár úr, titkára *Antalné Szabó Ágnes* egyetemi docens. Tagjai voltak még: *Andokné Juhász Zsuzsa* Baranya megyei szaktanácsadó, *Benkes Zsuzsa* főiskolai tanár, *Fercsik Erzsébet* főiskolai tanár, *Kerner Anna* országos tantárgyi referens, *Pisnjak Mária* szlovéniai főszaktanácsadó és *Nagy L. János* egyetemi tanár. A javításban segédkező több mint harminc főiskolai és egyetemi hallgató, illetve oktató munkáját *Fercsik Erzsébet* tanárnő irányította.

A válogatóversenyek és a döntő feladatlapjait, javítókulcsait és tollbamondásszövegeit *Antalné Szabó Ágnes* állította össze, és *Völgyiné Reich Márta* vezetőtanár, valamint *Mártonfi Attila* tudományos munkatárs lektorálta.

A Kárpát-medencei döntőn a helyezéstől függetlenül minden döntőbe jutott diák és minden felkészítő tanár jutalmat kapott. Külön ajándékot vehettek át minden évfolyamon az I–X. helyezést elért diákok, továbbá felkészítő tanáraik; különdíjjal jutalmaztuk az új arany okleveles tanárokat, valamint a legjobb eredményt elért három megye diákjait, továbbá a legjobb határon túli versenyzőket.

2003-ban a következő diákok bizonyították legmeggyőzőbben, hogy számukra fontos érték a magyar helyesírást tudása:

5. osztály: I. *Fóris Klára* (Alsó Erdősori Általános Iskola és Gimnázium, Budapest VII. kerület, felkészítő tanára Dóczi Erzsébet); II. *Kovács Gergely* (Görög Katolikus Általános Iskola, Nyíregyháza, felkészítő tanára Szabóné Sándor Gabriella); III. *Kocsis Teréz* (Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium, Szombathely, felkészítő tanára Nagyné Eröss Rozália);

6. osztály: I. *Barta Réka* (Vörösmarty Mihály Általános Iskola, Újszász, felkészítő tanára Balkovicsné Vágó Katalin); II. *Vargha Márk* (Práter Utcai Ének-zene Tagozatos Általános Iskola, Budapest VIII. kerület, felkészítő tanára Vadász Gusztávné); III. *Krizsán Boglárka* (Széchenyi István Általános Iskola, Újkígyós, felkészítő tanára Zemó Lászlóné);

7. osztály: I. *Vasas Ferenc Béla* (Lorántffy Zsuzsanna Általános Iskola, Pocsaj, felkészítő tanára Gyarmati Attiláné, Vasas Ferencné); II. *Vétek Orsolya* (Áldás Utcai Általános Iskola, Bu-

dapest II. kerület, felkészítő tanára Farkas Eszter); III. *Dávid Gergely* (Erkel Ferenc Ének-zenei Általános Iskola, Pápa, felkészítő tanára Kovács Tiborné);

8. osztály: I. *Kovács Péter* (Fiumei Úti Általános Iskola, Szolnok, felkészítő tanára Somogyiné Durucskó Mária); II. *Elek Márton* (Implom József Általános Iskola, Gyula, felkészítő tanára Kovácsné Doba Mariann); III. *Sárvári Kinga Fanni* (Dienes Valéria Általános Iskola, Szekszárd, felkészítő tanára Klézli Mária).

Dicsérendő teljesítményt nyújtottak a határon túlról érkező diákok is, közülük többen a helyezettek között vehették át megérdemelt jutalmukat. A megyék közötti versenyben ebben az esztendőben Jász-Nagykun-Szolnok, Csongrád és Pest megye versenyzői bizonyultak a legjobbaknak, a határon túli csapatok között pedig a felvidéki és az erdélyi diákok érték el a legjobb eredményt. A döntőn újabb arany okleveles felkészítő tanárokat is köszöntöttünk: *Jakubik Teréz*t Párkányból, *Kis Bocz Jánosnét* Pécsváradról, *Klézli Máriát* Szekszárdról, *Spátay Adriannát* Révkomáromból, *Tóth Lajosnét* Mándokról, *Tóthné Hlavács Máriát* Szenteseről és *Vida Törnar Juditot* Lendváról.

A helyesírási verseny megrendezését, a résztvevők megjutalmazását, a vendéglátást, továbbá a határon túlról érkező diákok és tanárok fogadását évek óta támogatja az Oktatási Minisztérium, és mint mindig, most is volt számos egyéb támogatónk is. Köszönjük szépen a segítségüket, és számíthatunk rájuk a következő esztendőben is.

Mind a szervezők, mind a helyesírási verseny résztvevői hisznek a magyar helyesírást értékörző, értékteremtő és műveltségközvetítő szerepében. Szervezőként és felkészítő tanárként azért munkálkodunk, hogy a magyar helyesírást tisztelete tovább hagyományozódjék a fiatalabb nemzedékekben.

Antalné Szabó Ágnes

A magyar nyelv napjai Szatmárnémetiben

A Nyelvőrés Díjának átadása

Szatmárnémetiben április 11-én a Lános-templomban húsvéti hangulatban kezdődött az Anyanyelvnapok Erdélyi Szövetségének (AESZ) immár hagyományos, évről évre ismétlődő rendezvénye: A magyar nyelv napjai. A háromnapos rangos esemény programjában szakmai tanácskozás, iskolásoknak szervezett anyanyelvi és mesemondó verseny is szerepelt.

Az ünnepélyes megnyitón beszédet mondó szónokok ugyanazt a lényeges dolgot emelték ki, hogy a magyar nyelv az erdélyi magyarok számára nem csupán a megmaradást jelenti, jelentheti, hanem a szellemi gyarapodást is. Az anyanyelv éppen olyan éltető közege az embernek, mint az őt körülvevő természet – mondta az egyik szónok Páskándi Géza költőt idézve. A megnyitón ünnepélyen az AESZ elnöksége *dr. Bura László* helybeli főiskolai tanárt több évtizedes nyelvművelő munkásságáért a Nyelvőrés Díjjal tüntette ki. A jeles oktató és nyelvművelő munkásságát *Zsemlyei János* kolozsvári egyetemi tanár méltatta, a díjat *Péntek János* kolozsvári tanszékvezető egyetemi tanár, az AESZ elnöke nyújtotta át.

Április 12-én a Szent Alajos Konviktusban az AESZ és a Napsugár gyermekklub közös szervezésében tartották meg az anyanyelvi és mesemondó verseny országos fordulóját, amelyen Erdély csaknem minden megyéje képviseltette magát.

A Kölcsey Ferenc Gimnáziumban megrendezett szakmai tanácskozáson *Myrkos István*, *Bura László*, *Lovas János*, *Péntek János* és *Zsemlyei János* főiskolai, illetve egyetemi oktatók nyelvi, nyelvhelyességi témájú előadásokat tartottak.

A Kőrösi Csoma Sándor anyanyelvi versenyen az alsó tagozatosok közül a marosvásárhelyi tanulók voltak a legeredményesebbek (a Gézengúz csapatról van szó, tanítónőjük: *Bakos Jolán*); a mesemondó verseny legjobbjá *Szőrnyí Szilárd* barcasági 1. osztályos tanuló volt. Az általános iskola felső tagozatosai Kovásznán mérték össze tudásukat, közülük a temesváriak tudtak a legtöbbet, tanárnőjük: *Tácsi Erika* (26-os Számú Általános Iskola). A középiskolások Sepsiszentgyörgyön versenyeztek, ott első helyre a székelyudvarhelyi Eötvös József Mezőgazdasági Szakközépiskola diákjai kerültek.

Komoróczy György

Egy népet nyelve tart meg az időben

Ünnepi köszöntő a Kazinczy-verseny országos döntőjének megnyitóján
(Győr, 2003. április 25.)

Tisztelt ünneplő közönség!

Mi, akik itt most megjelentünk, és az elkövetkező napokban hozzáfogunk nyelvi örökösünkhöz, komoly küzdelem részesei vagyunk. Szorgos anyanyelvi ápolgatásunk közben talán nem is érezzük-gondoljuk át igazán, hogy mekkora feladat ez a küldetés. Honfitársaink közül egyre többen hűtlenek anyanyelvükhöz. Itt élnek körülöttünk, utcán, munkahelyen, ellepik a televíziós csatornákat, s még attól sem riadnak vissza, hogy könyveket írjanak – mondhatom, a könyvek megcsúfolására – a maguk elbitangolt nyelvezetén. Gondolom, valamennyien ismerjük azt a fülsértőt, ám magyar nyelvnek képzelt beszédet, mely mind jobban kezd uralkodni köz- és magánéletünkben. Komoly emberek szájából hallani idegborzoló kifejezéseket, hírmagyarázók, előadók, politikusok semmibe veszik a helyes kiejtés törvényeit.

Néhány elemi osztályt járt földművestől vagy napszámos embertől szebb, szabatosabb, helyesebb magyar beszédet hallottam – fájdalom, inkább csak hajdanán, amikor még a nyelvrontó közbeszéd meg nem rontotta őket is. Nem kellett hozzá sok idő, és a rossz hangsúlyozás – egyetemben a tartalmatlan és nyegle locsogással – megfertőzte a tömegek beszédstílusát.

Máig és mindig is a művelt ember kötelessége őrködni anyanyelvének tisztasága fölött.

Akik itt vannak, ezt teszik. Ezt tesszük diákként, felnőttként egyaránt.

Péchy Blanka nemes törekvése nyomán immár 38. alkalommal rendezzük meg itt, Győrben a Szép magyar beszéd középiskolás versenyét. Azok közül, akik valamikor diákként vettek részt ezeken a megmérettetéseken, már főlnöttek, és sokan közülük pedagógusként vagy másként felkészítői az újabb nemzedékeknek. Harmincnyolc év jelentős idő, és ha beszorozzuk a minden esztendőben versenyző fiatalok számával, bízhatunk benne, hogy igazán szép eredményekre tekinthetünk vissza. Ezekre bizvást építhet a jövő. Márpedig anyanyelvünk jövődjének szűksége is lesz a biztos alapra a nemsokára 500 milliós lélekszámú, sok nemzetiségű, sok nyelvű Európában. Ebben a nyelvi tengerben csak akkor tudunk önmagunk maradni, ha hűségesek maradunk kultúránkhöz, melynek természetes éltetője anyanyelvünk.

A napokban olvastam, hogy az Európai Unió brüsszeli központjában a magyar is hivatalos nyelv lesz, többségében mégis inkább az angolt, a franciát, a németet beszélők találhatnak munkát kiterjedt világunkban. De itthon is. Fontos is, hogy idegen nyelveket beszéljünk, de éppen ebben a nyelvi kavalkádban lesz különösen szükséges nyelvi törvényeink tiszteletben tartása. Ha a magyarnak, mint Hubay Miklós legújabb, tragikus hangvételű, Elnemulás című drámájában az északolasz vidék egyik nyelvének, a friulinak a kihalásától nem is kell félni, mert remélem, ez a veszély nem áll fönn, de a roncsolódásától igen. Hubay említett darabjában már csak egyetlenegy asszony érti-beszéli a friulit, de őt is veszthőhely várja, gyóntatója azonban az éj folyamán a siralomházban igyekszik elsajátítani tőle a friuli szavakat, hogy ne vesszenek ki a világból. A drámát a kis nyelvek elsorvasztása fölötti aggodalom íratta. A példázat az elszakított területeink nyelvi kérdéseire is felhívja a figyelmet. De hála az Égnek, láthatjuk, hogy az erdélyi magyarok, székelyek milyen hősies erőfeszítéssel ragaszkod-

nak anyanyelvükhöz. A finn példa is érdekes, hiszen az egykori svéd megszállás, elnyomás idején maradt fönn, mégpedig nem kevésbé dacból is, az ősi finn nyelv. Sajnos, tragikus példa is adódik, a moldvai csángók. Noha nyelvük szinte a honfoglaláskori magyar nyelv, a román iskoláztatás, vallási szertartásaik szigorú románnyelvűsége a fiatalok beszédét gyökeretelenné teszi. Bákó megye falujában, a Szeret folyó partján nincs magyar nyelvű katolikus mise, a pap kiátkozza „a sátán nyelvén”, vagyis magyarul imádkozó csángókat. Ám ennek ellenére házaikban magyarul szólnak, dalaikat magyarul éneklük, mert anyanyelvükkel lelkük szabadságát is védik. Ezek a példák megrendítik az embert, és másként gondolkodunk afelől, hogy máris tele van nyelvünk idegen és idegenes kifejezésekkel, és azokkal együtt a magyar hangsúlyozás, vagyis a helyes beszéd torzulásával. Minden nyelv a maga törvényei szerint tud csak tisztán megmaradni. Ahogy a dallamos olasz, a különös torokhangokkal, nyelvpörgetésekkel teli francia vagy a nazális, a szövegek előtt felkapott, majd elnyújtott hangsúlyú angol és így tovább csakis önnön zenéjében hallik érthetően és szépen, akként a magyar is. Ne engedjük tehát, hogy az idegen szavak beáramlása és nyegle használata következtében anyanyelvünk hangsúlyozása elferdüljön.

Bolla Kálmán professzor úr, a Kazinczy-kuratórium tagja mondta a minap: miként van helyesírás, akként van helyesbeszéd is.

Akik részt vesznek a Kazinczy-versenyeken, azok soha nem állnak be a pongyolán beszélők sorába. Nem mondják azt a televíziós műsorvezetővel reggelente, hogy *legyen egy jó napjuk!* Nem mondják a másnapi iskolai kirándulásra, hogy *időjárásfüggő*, nem mondják a mozijegyre, hogy *tikett*, és haragszanak a sokféle *center-re*, *plázá-ra*, nem *shoppingol*-nak, és így tovább.

Ha nem vigyázunk, sok értéket elveszíthetünk. Nyelvünk romlásával elveszíthetjük jellegünket és jellemünket, elveszíthetjük a múltunkat. Gyökeretelenné válhatunk. Nem fogjuk igazán érteni Arany Jánost és Petőfit, Weöres Sándort és Móricz Zsigmondot, elveszíthetjük mindama nyelvi szépséget, amit őseink hagytak ránk, amit íróink, költőink nevelgettek, ápolgattak évszázadokon át. Egy angol-amerikai vagy más nyelvkeverékkel élő ember mit kezdhet Balassi Bálint veretes szavaival, miféle lelki rezgést támaszt-hat benne Kosztolányi vagy Szabó Lőrinc, érti-e majd, mit jelentenek Nagy László népnyelvi gazdagsággal megírt versei, gyermeke élvezheti-e a magyar népmesék nyelvi csodavilágát?

Nem riogatni akarok, de szembe kell néznünk a veszélyekkel. Nem mindenki viseli szívén anyanyelve sorsát. Sokan időszerűtlennek tartják a nyelv védelmét. Persze üzletet kötni zagyvalék nyelven is lehet, az a fontos, hogy a számok elég sok nullára végződjenek a csekken. A bróker nyelve nem a miénk. A miénk Vörösmartyé, Illyés Gyuláé, Radnótié és mindazoké, akik tudták, hogy mekkora kincs van a birtokunkban. Egy népet nyelve tart meg az időben. Olyan kincs ez, ami több, mint egyszerű érték. Ez maga a nép élete.

Jó munkát kívánok versenyzőknek és bírálóknak egyaránt. Szép, élvezetes munkát. És máris, előre is köszönetet mondok mindenkinek, aki eljött ide a nyelvművelés szent szándékával. Köszöntöm a felkészítő pedagógusokat és a versenyzőket. Látom tekintetükben a reményteli jövőt.

Kedves Hallgatóim!

Válogatás az Édes anyanyelvünk című rádióműsorból

A Magyar Rádió nyelvemlék műsora hosszú évtizedekkel ezelőtt indult el, a múlt század harmincas éveiben Halász Gyula értő, mérték tartó fellépésével. A háború után Lőrincze Lajos lépett Halász nyomdokaiba saját és más szakemberek cikkeinek felolvasásával. Az ő elhunytá után 1993-tól kezdve az e könyv címlapján feltüntetett hat szerző folytatta a magyar nyelvi kultúra népszerűsítését és elmélyítését. A műsoridő az elmúlt időkben többször változott, napjainkban öt perc jut a hetenként felváltva felolvasást tartó szerzőknek a Kossuth adón vasárnap reggelként 1/2 kilenc órakor, tehát viszonylag kedvező időpontban. Az elhangzott felolvasások közül Kövesdy Zsuzsa válogatta ki és szerkesztette meg e kötetet, beleértve a terjedelmes Mutató (395–416. lap) összeállítását.

A könyv előszavát Pozsgay Imre írta, az a közéleti személyiség és politikus, akinek személyes ügye anyanyelvünk ápolása és a szabatos beszéd művelése. Sajnos, nem mindegyik politikus áll így hozzá ehhez az üggyhez, tehát Pozsgay Imrének köszönet jár példamutató-sáért.

A 162 cikk kilenc fejezetbe van rendezve idézetekből és tartalmi utalásokból álló címekkel. A Tartalomjegyzék (416–421. lap) csak a cikkek címét közli a szerzők neve nélkül, de az egyes cikkek után ott áll szerzőjük neve.

A nyelvemlék – mint tudjuk – több, mint nyelvvédelem, vagyis a hibázott szavak, nyelvtani alakok, szólások, kiszólások során túl a nyelvi stílus szépségeit is bemutatják szerzőink egy-egy költő versének irodalmi és nyelvi elemzésével. Ezt találjuk meg a VII. fejezetben: „Amikor a költő még egy család nyelvén dalolt...” cím alatt (230–274. lap) Márai Sándor Halotti beszéd című költeményének egy sorát idézve.

A cikkek közt vannak olyanok, amelyekben eddig nem vagy alig ismert tényekről olvashatunk. Szathmári István beszámol József Attila és a jeles szegedi nyelvészprofesszor, Mészöly Gedeon szoros, egymást kölcsönösen becsülő, értékelő kapcsolatáról, amely még Józsefnek Horger Antallal való összetűzése után is tartott. Szathmári mindezt a professzor fiának, Mészöly Dezsőnek, az írónak és műfordítónak egy előadásában elhangzott megemlékezése nyomán közli (281–284. lap).

Az elhangzott előadások, illetve cikkek dátuma nincsen megadva, pedig jó lett volna ezeket feltüntetni, hiszen egy-egy új nyelvi jelenség, kárhözvont stílusalanság felbukkanása azzal nagyjából ismert lehetne, ugyanis nyelvemlékünk elég gyorsan, néhány hónapon belül reagálnak rájuk. Jó lenne pl. tudni, hogy az elég friss *magasságában* névutói-határozói használata mikor keletkezett (65–66. lap): *Karcag magasságában, 2 óra magasságában*. Igaz, több cikkben a témából közvetve vagy explicite kiderül a keletkezés időpontja is.

A kötetben ugyanaz a téma csak ritkán fordul elő két különböző cikkben, pl. a *társadalmisítás – társadalmiasítás* (13. és 42.).

A témák között megtaláljuk az ismert nyelvi hibákat, stílusalanságokat, a verbális vagy viselkedésbeli udvariasságokat. Hiányolok azonban néhány helytelen, magyartalan lexikális, szintaktikai jelenséget: az *egy* határozatlan névelőnek az elburjánzását állítmányi és más mondatokban (*Ez egy igazi csoda*), a *két* számnévi alaknak a mellőzését *kettő* helyett (*majd kettőezerhatban*), a *fókuszál* igealak elterjedését a szabályosabb, magyarosabb *fókuszol* helyett stb. Persze lehet, hogy ezekről szó esett a szerzők felolvasásaiban, csak nem kerültek bele a válogatásba.

A szövegekben kevés sajtóhibát találtam, de ilyen pl. a 10. lapon *VIII. század*, helyesen *XVIII. század*, ti. az ikes igeragozás rendszerének megbomlása, a 12. lapon *homouzin*, helyesen *homouzion*, a *homoiuzion* tantételének ellentéte, a 70. lapon *kér irányban*, helyesen *két irányban*.

Számos felolvasás, illetve cikk válaszként született meg egy-egy olvasói levélre, amelynek írója kérdést tett föl, vagy pedig maga sérelmez valamely vélt vagy való nyelvi hibát. Ezek a levelek jelzik, hogy van érdeklődés a lakosságban a szép beszéd iránt, s jelzi az anyanyelv szeretetét. Jólesően olvashatjuk ezeket az írásokat még akkor is, ha tudjuk, hogy a lakosság jó része közömbös az anyanyelv művelése, a helyes nyelvi stílus iránt, ellentétben a XVIII–XIX. századi közvéleménnyel, amelyben a nyelvújítás újdonságai termékeny talajra találtak. Mégis jó szolgálatot tesz az új kiadvány a nyelv ügyét ápoló közönség körében. (*Balázs Géza – Bencédy József – Deme László – Fábán Pál – Grétsy László – Szathmári István: Kedves Hallgatóim! Válogatás a Magyar Rádió Édes anyanyelvünk című műsorából. Válogatta és szerkesztette Kövesdy Zsuzsa. Tinta Könyvkiadó. Budapest 2003, 421 lap.*)

Fodor István

Új sportnyelvi tanulmánykötet

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma *Sportnyelvünk a 21. század elején* címmel 237 oldalas, csinos kiállítású kötetben adta ki a múlt évi anyanyelvi pályázatára beküldött pályamunkák legjavát. A válogatás, szerkesztés, rövidítés kényes munkáját a két szerkesztő, **Balázs Géza** és **Grétsy László** végezte el, igen gondosan. Külön dicséretet érdemel a gazdag képanyag és az egész kötet mintaszerű nyomdai kivitele.

A szerkesztők rövid előszava után 14 rövidebb-hosszabb tanulmányt, tanulmányrészletet tartalmaz a gyűjtemény. A cikkek közül 2–2 foglalkozik a labdarúgással, az autóversenyzéssel és az ázsiai eredetű küzdősportokkal, köztük a sumóval. 1–1 írás tárgyalja a kézilabda, a rövidtávú gyorskorcsolyázás, a lovas-sportok és lósportok, a szörf és a darts szaknyelvét. Az utóbbi sportág hivatalos magyar nevéül – a szerzővel és a szerkesztővel egyetértve – a *nyildobás* szót ajánlom (akár így is: Magyar *Nyildobók* Szövetsége); a *dartozik* igét viszont nem tudjuk ezzel magyarítani. További szép feladat a sportág (nyelv)művelői számára!

Három olyan dolgozatot is találunk a kötetben, amelyek több sportág nyelvezetével, illetőleg a sportnyelvvvel általában foglalkoznak. **Bencze Imrének** eredetileg 220 oldalas pályaművéből a szerkesztők a következő részeket választották ki: a magyar sportnyelv kialakulása; az 1930-as évekbeli sportnyelvújítás; szlenges sportkifejezések kiességére; megkopott sportkifejezések. Itt meg kell jegyezni, hogy a közölt szavak egy része szerintem egyáltalán nem „szlenges” (pl. *célegyenes, híd, időhúzás*),

s a „megkopott” minősítéssel is vitába lehetne szállni a *labda a felső kapufán csattant* vagy a *játékos a lécc alá bombázott* esetében. Igen tanulságos viszont a magyar és az idegen (többnyire: angol) sportszók versengését bemutató rész: *rajt – start; edző – tréner*; stb. Hiányolom azonban közülük a *gyúró – masször* szó-párt.

Ismeretéseim végére hagytam a kötetnek nyelvészeti talán legérdekesebb két tanulmányát. Az egyiket **Móricz Ildikó** és **Móricz Kálmán** írta a mai magyar sportnyelvi névadásról és névhasználatról. Ez a tartalmas, jól megszerkesztett dolgozat akár szakfolyóiratban is megállná a helyét. Az alábbi témaköröket tárgyalja: versenyek, sportesemények neve – csapatok, egyesületek neve – sportági szövetségek, szervezetek neve – stadionok, pályák neve – mozaikszók, rövidítések. **Dr. Tompáné Kmetovits Erzsébet** pedig azt a fontos (nem csupán sportnyelvi, hanem stilisztikai szempontból is fontos) témakört dolgozta fel, hogy a sportnyelvi eredetű kifejezések hogyan gazdagítják köznyelvi szó- és szóláskincsünket. A pályamunkából a kötet a versenysakk nyelvből a köznyelvbé és különösen a sajtónyelvbé átkerült kifejezésekkel foglalkozó részt tartalmazza. Ízelítőül két példa: „Ezt a lépést muszáj volt meghúznia az ISM-nek”; *Tisztaáldozatok Bábolnán* (cím).

Az értékes kötetet egyaránt ajánlhatom kutatóknak, tanároknak s általában minden sportkedvelőnek. A legtöbbet azonban a sportújságírók tanulhatnának belőle (ha eljutna hozzájuk).

K. G.

Újdonság szótárirodalmunkban: szólások példákkal szemléltetve!

Az a vastkos, 800 oldalas meghaladó terjedelmű kötet, amely Forgács Tamásnak, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézete vezetőjének és munkatársainak jóvoltából az idei könyvhétre megjelent, már pusztán azért is megkülönböztetett figyelmet érdemel, amit a címben jeleztem, vagyis hogy a szótárban található mindegyik szólásra, pontosabban szólva állandósult szókapcsolatra legalább egy mondatba ágyazott, szövegkörnyezettel együtt közölt példát is tartalmaz. Igaz, a példák-nak nem mindegyike gyűjtött példa. Vannak köztük olyanok is, amelyeket a szótár készítői alkottak meg, mert nem akartak lemondani azoknak a szólásoknak a közléséről, amelyekre nem volt adatuk. Nem kétséges, hogy helyesen döntöttek. Így a napjainkban is közsismert szólásoknak csaknem mindegyike benne van a gazdag gyűjteményben. Ha másképp döntene, kimaradtak volna például olyanok, mint *A legjobb orvos az idő; A pap se beszél kétszer; Nem mindig olyan fekete az ördög, amilyennek festik; olyan csúnya, mint az ördög; ördöge van.* (Úgy látszik, a mai sajtónyelv nem „vevő” a vallásokra, hiedelmekre!)

Pedig a gyűjtött anyag nem csekély. Mint a szótár gondosan összeállított, tartalmas bevezetőjéből tudjuk, „sok milliónyi szövegszóból” áll. Ennek a hatalmas anyagnak nagyrészt úgy jutottak birtokába a szerzők, hogy részben vásároltak, részben – dícséretre méltó ügyességgel – ajándékként szereztek meg különböző keresőprogramokkal ellátott számítógépes adatbázisokat. Az anyag nem tekinthető egysíkúnak, mivel még a Mikszáth Kálmán összes műveit tartalmazó CD-t, valamint a Nyugat folyóirat szövegbázisát is feldolgozták, de tapasztalataim s végzett számításaim szerint a felhasznált példamondatok háromnegyede mégis egyetlen napilapnak, a Magyar Hírlapnak adatbázisaiból való, a megmaradó rész háromnegyedén pedig két lap osztozik: a Népszabadság és a Heti Világgazdaság. Ez persze alapjában véve nem baj, de szélesebb merítés mindenképpen jót tett volna. Mert ennek híján például akár azt is feltételezhetjük, hogy bár a szótár három példát is közöl a *Látjátok feleim (szümtükkel), mik vogmuk* szállóige napjainkbeli használatára – mindhármak a Magyar Hírlapból! –, a használó mindegyik esetben ugyanaz a személy. De nem kötözködöm tovább, mert Forgács Tamás ennek a szólásszótártípusnak a létrehozásáért így is mindenképpen elismerést érdemel.

Arra nézve, hogy milyen frazémákat tartalmaz a szótár, a legcélszerűbb a szerzőt idéznem, mivel ezeket pontosan felsorolja. Nos, a szótárban a következő frazeológiai egységek kaptak helyet:

„– szólások, mint pl. *dugába dől, kenyértörésre kerül a sor* stb.;

– szóháasonlatok, mint pl. *ordít, mint a fába szorult fereg; buta, mint a tők* stb.;

– közmondások, mint pl. *Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik.; Ahány ház, annyi szokás.* stb.;

– közhelyszerű kifejezések, mint pl. *Úgy még soha nem volt, hogy valahogy ne lett volna.; Egy gyerek nem gyerek.* stb.;

– ismert szerzőjú állandósult kifejezések, szállóigék, mint pl. *Helyes a bögés!; Csak a halott indián a jó indián.* stb.;

– ún. szituációs klisék, »akkor mondják, ha...« típusú helyzetmondatok, mint pl. *Ott az ajtó!; Elvitte a cica a nyelvedet?* stb.;

– ún. terpeszkedő kifejezések (funkcióigés kapcsolatok), mint pl. *győzelmet arat; alkuba bocsátkozik vkivel vmiről* stb.”

Ez utóbbiakról azonban megjegyzi a szerző, hogy ezeket csak korlátozott számban vette be, főleg azokat hagyva ki a feldolgozásból (*váddal illet, segítséget nyújt* stb.), amelyek jobbára a névszói részükben foglalt igei tövel (itt: *vádol, segít*) egyenérté-

kűek, s így nyelvhelyességi szempontból amúgy is vitathatók. Itt is csak azt mondhatom: a szerző ezúttal is igen helyesen döntött. Ezek a nyelvművelő szakirodalomban „terpeszkedő kifejezések”-ként emlegetett állandósult kapcsolatok éppen állandósultak voltak miatt szintén ide tartoznak ugyan, de rájuk nemigen illik az egyik legjelesebb szóláskutatónak, O. Nagy Gábornak a szólásokra alkotott szép kifejezése: „nyelvünk virágai”. Nem véletlen, hogy O. Nagy ezeket a színtelen, szokványos kifejezéseket nem is sorolta a szólások közé. Pedig oda tartoznak, ám ez még nem elég ok arra, hogy nagy tömegben való közlésükkel – még ha legtöbbjükre lennének példáink is – agyonnyomjuk, háttérbe szorítsuk az idiomatikus jelentésű állandósult kapcsolatokat a kötetben.

A szerző hangsúlyozottan mai nyelvünk állandó kapcsolatainak bemutatására törekedett. Ennek megfelelően – meg lehetőségei függvényében – választotta meg a példák forrásait is. Tájnyelvi, valamint régi nyelvi, a mai köznyelvben nem élő szólásokat éppen ezért ez a gazdag gyűjtemény nem tartalmaz. Mivel O. Nagy Gábor Magyar szólások és közmondások című, hatalmas munkája csaknem háromnegyed részében éppen ilyen, tehát népnyelvi, nyelvjárási vagy régi nyelvi szólásokból áll, látható, hogy ez a szótár nem annak helyébe, hanem a mellé született. Új anyag pedig van benne bőségesen! Ennek szemléltetésére minden különösebb válogatás nélkül idézek a műből egy csokorra való olyan állandósult kapcsolatot, amely O. Nagy Gábor szótárában nincs benne, részben azért, mert akkor még nem is létezett. Sem értelmezést, sem stílusminősítést nem adok. Mai szólásokról lévén szó, olvasóink legtöbbjük ismerik is: *a huszonkettes csapdája; a jéghegy csúcsa; A király meztelen; annyi szent; árnyékra vetődik; Az élet nem habos torta; Az igazság odaát van; benne van a buliban; cukros bácsi; (Csak) semmi cicó!; dob egy hátast; elviszi a balhét; fehérgalléros bünöző; hab a tortán; herótot kap; Hogy oda ne rohanjak!; kapuzárás előtti pánik; kidobja a taccsot; kilóra megvesz; látástól mikulásig; Lepsénynél még megvolt; le van maradva egy brosurával; maga alatt van; mákja van; megharcolja a harcát; mellbedobással győz; Nehogy már a fark csóválja a kutyát!; nyomja a sódert; padlón van; sínre tesz; süketek párbeszéde; tele van a hócipője; (Vétkesek közt) cinkos, aki néma; zacskót ragaszt.*

Szólhatnék s talán szólnom is kellene még ennek az iskolai anyanyelvi oktatásban is kitűnően felhasználható szótárnak további erőnyeiről – arról például, hogy visszafogottan, mértéktartóan, de arra is rámutat olykor, hogy egy-egy szólásforma nyelvhelyességi szempontból nem kifogástalan vagy legalábbis vitatható (*összerúgják a port, vaj van a füle mögött*) –, valamint hiányairól, azaz felsorolhatnám, melyek azok az állandósult szókapcsolatok, amelyeket szívesen láttam volna e műben. Ilyen észrevételeim elsorolása helyett – jól akarván sáfárkodni a rendelkezésemre álló hellyel – már csak azt a remekbe szabott hasonlatot idézem olvasóim figyelmébe, amelyet a szerző, Forgács Tamás a XVII. században élt Samuel Johnsontól, az egyik legrégebb angol értelmező szótár szerkesztőjétől vett át, s választott ennek az egészében véve minden elismerést megérdemlő s remélhetőleg sikeresnek is bizonyuló könyvnek a mottójául: „A szótárak olyanok, mint az órák: a legrosszabb is jobb a semminél, de a legjobbtól sem várhatjuk, hogy teljesen pontosan járjon.”

Meggyőződéssel állíthatom: ez a szólásszótár megbízható, pontos szerkezet. Használói bátran hagyatkozhatnak rá. (*Forgács Tamás: Magyar szólások és közmondások szótára. Mai nyelvünk állandósult szókapcsolatai példákkal szemléltetve. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2003.*)

Grétsy László

Kazinczy-jutalmások, 2003.

A Beszélni nehéz! című rádióműsorhoz kapcsolódó szakkörök számára létesített Kazinczy-jutalmat ebben a tanévben, eredményes munkájukért, a következők kapták. (Felsorolásuk településnevük abcérendjében; zárójelben a szakkörvezető neve.)

A Brody Imre Gimnázium Beszélni nehéz! köre, *Ajka*. (Vez.: Révészné Egry Dóra. – Az Általános Iskola Beszélni nehéz! köre, *Borjád*. (Vez.: Takács Péterné.) – A Baár-Madas Református Gimnázium Alapító és Áprily Lajos köre, *Budapest*. (Vez.: Kereskes Barnabás.) – A Károlyi Mihály Kereskedelmi Szakközépiskola Patkós Irma köre, *Cegléd*. (Vez.: Paskó Istvánné.) – A Batsányi János Gimnázium Baumberg Gabriella köre, *Csongrád*. (Vez.: Fábrián Györgyné.) – A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola Miskolczi Margit és Szivárvány köre, *Csurgó*. (Vez.: Dani Margit.) – A Nagyváthy János Középiskola Kazinczy köre, *Csurgó*. (Vez.: Baranyai Magdolna.) – A Szivárvány óvoda óvónőinek Kodály köre, *Győr*. (Vez.: Podráczky Tamásné.) – A Református Kollégium Z. Szabó László köre, *Kézdivásárhely*. (Vez.: Egyed Mária.) – Az Általános Iskola tanárainak Beszélni nehéz! köre, *Lánycsók*. (Vez.: Szabó Eszter.) – A Lőrincze Lajos Általános Iskola tanulóinak Beszélni nehéz! köre, *Mikóháza*. (Vez.: Novák Jánosné.) – Az Avasi Gimnázium Beszélni nehéz! köre, *Miskolc*. (Vez.: Sramkóné Pozsonyi Judit.) – A Park utcai Általános Iskola Színjátzó köre, *Mohács*. (Vez.: Szabó Zoltánné.) – A Krúdy Gyula Gimnázium Péchy Blanka köre, *Nyíregyháza*. (Vez.: Durucz Istvánné.) – A Szabó Ervin Önképzőkör, *Obecse*. (Vez.: Varnyú Ilona.) – A Művészeti Szakközépiskola Beszélni nehéz! köre, *Pécs*. (Vez.: Almási Éva.) – Az V. István Közgazdasági Szakközépiskola Beszélni nehéz! köre, *Sátoraljaújhely*. (Vez.: Szabó Jánosné.) – Az Egyetemisták JATE-köre, *Szeged*. (Vez.: Rozsnyai Jenőné.) – Az Arany János Általános Iskola tanárainak Beszélni nehéz! köre, *Szentgotthárd*. (Vez.: Vassné Juhász Enikő.) – A Kereskedelmi Szakközépiskola Beszélni nehéz! köre, *Vác*. (Vez.: Pátkai Andrásné.)

Gratulálunk a jutalmazottaknak; köszönjük a vezetőknek fáradozásukat, a szakkörösöknek lelkesedésüket és kitartásukat. Hisszük, mert érezzük: közös munkánk – ha csekély mértékben is – hozzájárul az általános beszéd- és magatartás-kultúra szintjének emelkedéséhez.

Alapítónk, Péchy Blanka utolsó üzenetét tolmácsolom: „Folytassátok!”

Deme László

Szép magyar beszéd, 2003.

Talán túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a Szép magyar beszéd verseny országos döntőjének résztvevői a megszólalás mesterei, vagy a későbbiekben ennek a mesterségnek a legjobb átadói lesznek. 2003 májusában rendezték meg a felsőoktatási intézmények 31. Kazinczy-versenyét az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karán. A házigazda, a Fonetikai és Logopédiai Tan-
szék az immár megszokott rendben bonyolít-

totta le a versenyt, gördülékenyen, jó hangulatban. Az első nap délutánján került sor a megnyitóra. Az intézmény nevében dr. Szabó Akosné főigazgató-helyettes köszöntötte a vendégeket, majd a minisztérium részéről Szövényi Zoltán nyitotta meg a rendezvényt. Beszédében kiemelte, hogy *nyelvvédelem, szellemvédelem és embervédelem* szorosan összetartozó fogalmak. A szónak társadalmi felelőssége van. Sajnos napjainkban sok hatás és sokkhatás érte nyelvünket. Nagyon tanulságos volt az a gondolata, hogy nyelvtudás nélkül némák leszünk az EU-ban, s a csatlakozástól függetlenül létező követelmény az idegennyelv-tudás, amelynek biztos háttéréként ott kell állnia az anyanyelv kifogástalan ismeretének is.

A szakmai kerekasztal-beszélgetésnek, a verseny tudományos programjának meghívott előadója Deme László volt. Tartalmas előadása a szöveg visszahangosításáról, még pontosabban az írásjelek szerepéről és fontosságáról, időnkénti hiányáról szólt. Az írásjelek segítők kell legyenek az értelmzésnek és meghangosításnak, nem pedig gátjai. Érdekes, hogy az írásjelezés nem ad mindig elég eligazítást az olvasónak. Annak tudatában érvényes ez a megállapítás, hogy még mindig élő babona: a vesszőnél „felvisszük a hangsúlyt” (sic!). Az előadás kulcsmondata a következő volt: az értő és értető tolmácsolás során nem a szöveg szerzője elé kell belatolokodnunk, hanem neki, még pontosabban az ő gondolatainak kell belőlünk megszületnie.

A verseny második napjának délelőttjén került sor a kötelező szöveg felolvasására. Az idén Ady Endre Vallomás a patriotizmusról című írására esett a választás. A költő igényes publicisztikai közé sorolható a veretes, archaizáló szöveg. Délután a szabadon választott szövegeket olvasták fel a versenyzők, szám szerint negyvenkilencen.

Az öttagú zsűri (elnök: Kováts Dániel Kazinczy-díjas ny. főiskolai tanár; társelnök: Wacha Imre Kazinczy-díjas főiskolai docens; tagok: Eöry Vilma tudományos munkatárs, Rozgonyiné Molnár Emma Kazinczy-díjas főiskolai tanár, Bordy András Kazinczy-díjas bemondó, Magyar Rádió) döntése alapján a következő 15 hallgató vehette át a Kazinczy-érmeket (intézménytípusonként, nem sorrendben): tanító- és övöképző főiskolák, főiskolai karok: Barta Ágnes (ELTE), F. Tóth Barbara (Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete, Budapest), Szigerti Edvárd (Győr); tanárképző főiskolák, főiskolai karok: Burány Krisztina (ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar), Deczki Klára Éva (Nyíregyháza), Gonda Márta (ELTE), Hajagos Andrea (Székesfehérvár), Olt Tamás (Eger), Szuper Anikó (Szombathely); egyetemek: Nagy Sarolta (Miskolc), Selyem Zoltán (ELTE), Székács Miklós (ELTE); egyházi főiskolák, egyetemek: Kovács-Hajdu Albert (Sárospatak), Pécsi Kornél (Piliscsaba), Súlyom Réka (Budapest).

Kováts Dániel az eredményhirdetés záromondatában megköszönte a versenyzők által nyújtott ajándékot, azaz a felolvasott szöveget, azt, hogy tanúi lehettünk ember és szöveg találkozásának.

Minya Károly

KÖZLEMÉNY

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány (adószám: 19669924-1-41, cím: 1056 Budapest, Irányi u. 8.) ezúton ismerteti 2002. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételének módját:

Az alapítvány összesen 565 654 Ft cél szerinti juttatást nyújtott.

A 2002. évben vezető tisztségviselői részére sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

Az alapítvány a 2002. évben az alábbi költségvetési támogatásban részesült: a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától 280 000 Ft; a támogatás felhasználása: a Lőrincze-díj anyagi fedezete.

A kuratórium a 2003. évben is – az alapítvány alapítói céljainak megfelelően – a csán-gó magyar diákok magyarországi tanulmányaihoz nyújt támogatást, továbbá minden évben Lőrincze-díjat adományoz.

A 2002. évről készült közhasznúsági jelentés az alapítvány székhelyén megtekinthető.

KÖZLEMÉNY

Az Anyanyelvpolók Szövetsége (1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4., adószáma: 19663155-1-43) ezúton ismerteti 2002. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételének módját:

Éves beszámoló (adatok ezer forintban)

A) Befektetett eszközök	236
I. Immateriális javak	
II. Tárgyi eszközök	
III. Befektetett pénzügyi eszközök	
B) Forgóeszközök	2235
I. Készletek	
II. Követelések	3
III. Értékpapírok	
IV. Pénzeszközök	2232
Eszközök összesen	2471
C) Saját tőke	2362
I. Induló tőke	
II. Tőkeváltozás	2240
III. Tárgyévi eredmény	123
D) Tartalék	
E) Céltartalék	
F) Kötelezettségek	108
I. Hosszú lejáratú kötelezettségek	
II. Rövid lejáratú kötelezettségek	108
Források összesen	2471

A szövetség – és benne az Édes Anyanyelvünk című folyóirat – 2002-ben az állami költségvetésből, illetve annak egyes alrészereitől 5313 eFt, más szervezetektől 1034 eFt támogatást kapott. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától kapott külön céltámogatás segítségével 3720 eFt értékben támogatott anyanyelvi tábortokat és versenyeket. A szövetség ezen kívül 316 eFt cél szerinti juttatást nyújtott, és az állami támogatás terhére rendszeresen megjelentette az Édes Anyanyelvünk című folyóiratot.

A szövetség 2002-ben vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A 2002. évről készült közhasznúsági jelentés a szövetség székhelyén megtekinthető.

Az elnökség

Új szavak, kifejezések (26.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található új szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül a legelső előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink javaslatait is! Mostani összeállításunkban Hála József és Solti Szandra javaslataiból is merítettünk.

ablaklemez – a CD-ROM újabb magyarítása. Korábbi javaslat: *fénykorong*. (MR 2003. jún. 11.)

csillezik – lehiggad, megnyugszik (az angol *chill out*-ból keletkezett).

ez sem matyó himzés – ez sem valami szép dolog! (Népszabadság, 2003. jún. 25.). További torzítása: Macsó himzés (Besh O Drom hanglemezcíme).

felülír – átír, újraír. „*Felülírt* egészségügyi reformok” (Népszabadság, 2003. aug. 9.). A számítógépes szemléletből fakadó, tükröfordítással keletkezett szó.

hosszú bájtok éjszakája – (feltételezések szerint) 1998-ban az adóhivatal adatainak törvénytelen módosítása; a sajtónyelvben elterjedt megnevezés a „hosszú kések éjszakája” mintájára (pl. Népszabadság, 2002. nov. 7., Magyar Nemzet, 2002. nov. 8.).

kapudrog – olyan drog, amely után újabb, keményebb drogok fogyasztása következik. „...komoly szakemberek sehol a világon nem tekintik »kapudrognak« a marihuánát...” (Magyar Nemzet, 2002. dec. 21.).

léböjt – a szervezetet tisztító kúra, amelynek során csak bizonyos folyadékokat szabad fogyasztani.

punnyad – lustul.

rágalomária – több egymásba kapcsolódó rágalmazó szöveg.

spam – kéretlen, reklámtartalmú e-mail-küldemény (e.: szpem). Megvalósulási formája pl. a *trójai program* (kéretlen program). A *spam* az ún. *szemétmarketing* eszköze (Népszabadság, 2003. jan. 9.).

szárazfürdő – mofetta (szén-dioxidos fürdő elnevezése Mátradereszkén). Erdélyben a *gőzlő* elnevezés is előfordul.

szemétmarketing l. *spam*

trójai program l. *spam*

vattázás – trükkös, csak látszából történő munka (végzés), pl. pályázat. „A vattázott EU-bunda esete” (Magyar Nemzet, 2003. máj. 6.). A *vattáz* ’nézőteret ingyenes vagy szervezett közönséggel megtölt’ jelentést az új ÉKsz. is ismeri.

zora – balhé; a szleng *para* új változata: „Nem mehetek haza, mert *zora* van otthon”.

B. G.

balazsge@due.hu

Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok

A. Jászó Anna: Csak az ember olvas. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2003.

A magyar nyelv kézikönyve. Szerk.: Kiefer Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.

A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Szerk.: Csernicskó István. Poliprint Kft., Ungvár, é. n. (2003.)

Az étheren át. Írók a Magyar Rádió műhelyében. Szerk.: Salamon István. Magyar Rádió Rt., Budapest, 2002.

Balázs Géza–Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 11. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.

Brauch Magda: Közös anyanyelvünkért. Erdélyi Gondolat Kiadó, Székelyudvarhely, 2003.

Holczer József: „Emberítő csodánk”. Válogatott cikkek anyanyelvünkről. Korda, Kecskemét, 2003.

Honffy Pál: Levelezési tanácsadó. Hivatalos és magánlevelezés. Műszaki Kiadó, Budapest, 2003.

Kurtán Zsuzsa: Szakmai nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.

Nádasdy Ádám: Ízlesek és szabályok. Írások nyelvről, nyelvészetről 1990–2002. Magvető, Budapest, 2003.

Pusztay János: Közép-Európa nyelvi konvergenciáj. Fejezetek a nyelvi egységesülés vizsgálatához. Dissertationes Savarienses, 30. Savaria University Press, Szombathely, 2003.

Dr. Stollár Jánosné: A hivatásos beszéd hangtechnikája. Kézikönyv gyakorló pedagógusok számára. Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 2003.

Timár György–Fazakas István: Szleng-szószeret. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2003.

HÍREK

A TIT Győr Városi Szervezete, a Városi Könyvtár és az Anyanyelvpolók Szövetségének győri csoportja pályázatot hirdetett 13–16 éves tanulónak, arra kérve tőlük választ, hogy mi a „netnemzedék” véleménye az sms és az e-mail használatáról, a nyelvhasználatra gyakorolt befolyásáról. 38 pályázat érkezett be. Az I. díjat **Juhász György Tamás** (Jedlik Ányos Gépipari és Informatikai Középfiskola, Győr) érdemelte ki.

*

Kresznerics Ferenc mellszobrát, **Dessewffy-Horváth Marietta** alkotását **Balázs Géza** avatta fel a celdömölki Kresznerics Ferenc Könyvtár előterében 2003. május 23-án.

*

Az ünnepi könyvhéten a *Tinta Könyvkiadó* sajtóbemutatót szervezett a *Kedves Hallgatóim! (Válogatás a Magyar Rádió Édes anyanyelvünk című műsorából)* című kötet megjelenése alkalmából június 10-én az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

*

A *Hargita Népe* című, Csíkszeredában megjelenő napilap 2003. június 26-i számának egy teljes oldala – öt cikk – foglalkozik anyanyelvünk használatának kérdéseivel, közülük az egyik éppen lapunknak, az *Édes Anyanyelvünknek* az anyanyelvi ismeretterjesztésben betöltött szerepével.

*

A nyári hőség ellenére zsúfolásig megtelt az Akadémia díszterme tudományos szakemberekkel, újságírókkal, érdeklődőkkel július 9-én, amikor bemutatták az átdolgozott *Magyar értelmező kéziszótárt*. A jelenlévők **Vizi E. Szilveszter**, az MTA elnöke és **Bucsi Szabó Zsolt**, az Akadémiai Kiadó igazgatója köszöntője után **Pusztai Ferenc** főszerkesztő előadását hallgathatták meg a szótár sajátosságairól, újdonságairól.

*

A mozgalmunkat hosszú időn át szakkörvezetőként vagy egyéni levelezőként támogató, illetőleg országos rendezvényeinket hatékonyan segítő oktatásügyi dolgozók elismerésére alapított *Bárczi Géza-émlékérem* ez évi jutalmazottja: **Kovács János**, a csongrádi Batsányi János Gimnázium technikai mindenese, aki immár tíz év óta jeleskedik, odaadó lelkesedéssel, egyhetes országos anyanyelvi ifjúsági táboraink előkészítésében, lebonyolításában, videós rögzítésében, közreműködőknek és résztvevőknek szállításában. Köszönjük eddigi munkáját, és kérjük további segítségét.

*

Helyesen címmel folytatódik, lép 6. évfolyamába a Duna Televízió napi ötperces nyelvűvelő sorozata 2003. szeptember 29-étől. A sorozat új adásaiban lesz szómagyarító pályázat, nyelvi játék, valamint diákújságírók is megszólalnak.

PONTÓZÓ

Legelőször a 2003. évi 2. számunkban megjelentetett rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

I. Irodalmi helynevek. 1. Bástyá. 2. Iszony. 3. Hagyma. 4. Arébb. 5. Robban. 6. Unalom. 7. Gizgaz. 8. Rabiga. 9. Altaji. A két helynév: Biharugra (Szabó Pál szülőhelye), Nagybajom.

II. Erre – arra. Felleg – vár – pince. Szökő – év – forduló. Tánc – dal – játék. Mező – őr – szem. Pénz – ügy – menet. Cukor – gyár – kémény. Fél – vér – csoport. Korona – ékszer – doboz. Név – divat – hóbort. A beírt szavak kezdőbetűiből kiolvasható foglalkozásnév: *védőügyvéd*.

III. Nyolcszor nyolc. 1. Vadvirág. 2. Locspocs. 3. Filctoll. 4. Életrajz. 5. Ostyalap. 6. Catilina. 7. Habsburg. 8. Dörgicse. A keresett francia író, filozófus: *Voltaire*, korai drámájának címe pedig, amelyre a beírt szavak 3., 5., 2., 8., 1., 4., 6., 7. sorrendbe való átcsoportosításával bukkanhatunk rá: *Oidipusz*. Ez utóbbit jó néhányan nem találták meg, pedig Voltaire-nek, aki mintegy 50 drámát is írt, ez volt az első ilyen műfajú munkája. Többen az *Henriade* megoldással próbálkoztak (Péczei József 1786-ból származó magyar fordításában: *Henriás*), ám ez nem dráma, hanem eposz, s ráadásul nem is illik a rejtvénybe.

IV. Író és műve. 1. Feles – felkeres. 2. Keret – kerészet. 3. Fata – Fatima. 4. Monda – Remonda. 5. Játék – Sorsjáték. 6. Liga – Taliga. 7. Tán – Lantán. 8. Vár – Ságvár. A beírt részekből összeolvasható név és cím: Kertész Imre: Sorstalanság.

V. Illyés Gyula a nyelvről. A nyelv táplálta közösségi tudat hazánkban aggasztóan sorvad.

Azok közül a megfejtőink közül, akik elérték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Bognár Istvánné, Tatabánya, Cseri u. 24. (2800); Danka Margit, Budapest, Kossuth Lajos u. 2/A (1053); Geszti Gyuláné, Pécs, Kassa u. 2. (7623); Ilosvai Boglárka, Kemece, József Attila u. 7. (4501); Korenchy Tiborné, Jászkisér, Akácfa u. 30. (5137); Kossuth Lajos Közoktatási Intézmény Beszélni nehéz! köre (a körvezető Lázárné Bozó Klára), Orosháza (5900); Lustyik Istvánné, Szolnok, Vásártér u. 16. (5000); Mezey László, Debrecen-Józsa, Sillye G. u. 70. (4225); Nagy Sándorné, Karcag, Damjanich u. 50/A (5300); Zsibrita Attila, Békéscsaba, Teleki u. 21. (5600). A nyerteseknek szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Regénycím, regényhős. Megfejtőink az ábra helyes kitöltése után annak negyedik és nyolcadik függőleges oszlopában egy ismert regény címére bukkanhatnak. Utána, ha a pontokkal megjelölt kockákban levő betűket megfelelő sorrendbe rakják, a szerző egy (másik) regényalakjának nevére is rátalálhatnak. Beküldendő a regény címe, a (másik) regényalak neve, valamint alkotójuk neve is! A megszerezhető pontok száma 8 + 8 + 4, azaz összesen 20!

1. Kegyetlen katonai büntetés										
2. Megálmodójáról elnevezett épületrész										
3. Jelentős háborús cselekmény										
4. Uralkodói jog megtagadása										
5. Falánk növényevő rovar										
6. Már nem szorul pelenkára										
7. Madártollal díszített fejfedő										
8. Fegyveres testület tagja										

II. Burgenland. Elég ritkán találkozunk a burgenlandi települések magyar nevével. Most itt az alkalom, hogy megfejtőink legalább néhány nevet felidézzenek magukban e rejtvény segítségével! Közlünk öt szót. Olvasóink feladata az, hogy e szavakból a magánhangzókat hagyják el, azaz ne vegyék figyelembe, a

mássalhangzókat pedig – szavanként külön-külön, tehát nem egyesítve a többi szó mássalhangzóival – tetszés szerinti magánhangzók betoldásával rakják olyan sorrendbe, hogy mindegyik egy-egy burgenlandi helység, település magyar nevévé váljék! A helyes megfejtésért nevenként 3 pont jár, összesen tehát 15.

1. Flóris:
2. Síkmértan:
3. Fakanapé:
4. Zsandár:
5. Folyóápolás:

III. Politikusok – anagrammagúnyában. A rejtvényünkben szereplő, anagrammagúnyába bújtatott politikusok egytől egyig ismert, gyakran emlegetett országgyűlési képviselők. Vajon olvasóink fel tudják-e deríteni mindnyájuk kilétét? A helyes megoldásért nevenként 2 pont jár. Némi segítségül megjelöljük az ille-tő személyek pártállását is.

1. ANGOLTANÁR (Fidesz):
2. DIÓLILA VÍKEND (MSZP):
3. FORRÓ BÁDOG (SZDSZ):
4. HOL NAGY ÚR? (MSZP):
5. KORVIN-TÁBOR (Fidesz):
6. MINGYÁR 'BALTA! (SZDSZ):
7. NO, PÁRT, KÍNOZOL? (Fidesz):
8. NYÁRI KORHELYÉ (MDF):
9. RÁDIÓMÓRIKA (SZDSZ):
10. SIKERE, MERSZE (MSZP):

IV. Író és műve. Egy 19. századi nagy költőnk ismert verscímét rejtettük a nyolc betűjegyű szavakba. Ha olvasóink az A) jelű meghatározásokra helyesen válaszolnak, akkor már a B) jelű meghatározásokra is könnyen megkapják a feleletet. Ehhez nem kell mást tenniük, mint az A) válaszból még beleszűrni egy 1, 2, 3 vagy 4 betűjegyűből álló részt. Ha ezután az utólag beírt részeket fölülről lefelé összeolvassák, már meg is kapják a keresett verscímét. Ki a költő, és mi a vers címe? (Megfejtése 15 pont.)

1. A) Trianon előtti vármegye északon
B) Tolattyús
2. A) Bizalommal
B) Dogma
3. A) Északnémet kikötőváros
B) Kiválaszt, kinéz magának
4. A) Tekint, kukkant
B) Másodperc, minuta
5. A) Tisztelendők
B) Takarók
6. A) Ékszer
B) Rendszerezett adatok együttese

V. Krúdy Gyula a nyelvről. Keresztrejtvényünk fő soraiban ezúttal a 125 évvel ezelőtt, 1878. október 21-én született jeles írónak, Krúdy Gyulának egyik írásából idézünk egy nyelvünkre vonatkozó mondatot. Ezt tessék beküldeni! (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 95 pont, de már 70 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban, mint mindig, ezúttal is tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2003. december 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak szellemes, tanulságos rejtvényeket, sikeres megfejtést és jó szórakozást kívánnak – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

**Bencze Imre (III.), Dorozslai Elekné (IV.),
Harmati Gizella (I.), Láng Miklós (II.),
Schmidt János (V.)**

FÉLTŐ SZAVAK

1	2	3	K	4	Á	5	6	7	8	Y	9	10	11	E
12				13		14					15			
16				17		18				19				B
20			21		22				23			24	25	
26		27			28						29		30	
31					32					33		34		
D			35							36				
37	38	39			40			41			42			
43				44			45			46				Á
47						48						49	50	
51						52					53			
54		55		56						57			58	
GY		59	60			61				62			63	
64	65				66			67		68				
R	NY				V					T		69		

VÍZSZINTES: 1. Krúdy Gyula intelmének kezdete. 4. Az intelem második része. 12. Hirtelen támadt szellemes gondolat, elgondolás. 14. Örlemény. 15. Az egyik evangélista. 16. Őzre, szarvasra váró puskás rejteke. 18. Knock out, röv. 19. Az erő fizikai mértékegysége. 20. Enyhülni kezd! 21. ... Nedić; szerb irodalomkritikus (1858–1902). 24. Vízvezeték eleme. 26. Közös utas- és csomagterű autótípus. 28. (Újságpapírt) hirtelen felemel a szél. 30. Zloty, röv. 31. Sorkatona öröme! 33. Alaptalanul nevezik halálmadárnak. 35. Dalos (kedvű). 36. ... Téka; Marosvásárhely híres könyvtára. 37. Válogatott (csoport, csapat). 40. Török autók jelzése. 41. Nézd! 42. Nyugat-flandriai folyó. 43. Pléd. 45. Izraeli exkormányfő (Ehud). 47. Csollány Szilveszter sportja. 48. Honvédek éneklik. 51. Csak névbetűről ismert festőnk. 53. Helység Békéscsabától nem messze. 54. Azerbajdzsán sportjele. 56. Község Szekszárdtól 12 kilométerre. 58. Az oxigén és a fluor vegyjele. 59. Strasse, röv. 61. Azonos mássalhangzók. 62. Mely időszaktól való? 64. Iratsomó. 66. Nat ...; Tandori Dezső krimiírói álneve. 68. Távközlési vállalatunk. 69. Hosszú ideig.

FÜGGŐLEGES: 1. Az író intelmének harmadik, befejező része. 2. Etil-alkohol. 3. Moldova sportjele. 5. Rúdvége! 6. Habarcsréteg felvitele a falra. 7. Kellemes illatú és zamatú. 8. A gallium vegyjele. 9. Becézett Emília. 10. Szebb a szoknyán, mint az arcon! 11. Mister, röv. 13. Reggelizőhely a városban. 17. A kén és az urán vegyjele. 19. 16. századi angol admirális, a spanyol Armada legyőzője (Sir Francis). 22. Tarka választékú vásárlóhely. 23. Gyakori igerag. 25. Sebészkes. 27. Menet végei! 29. A dal szerint Debrecenben ezt kéne venni! 32. Melinda csábítója a Bánk bánban. 34. Spišská Nová ...; Igló szlovák neve. 36. Cicero felszabadított rabszolgája, a gyorsírás feltalálójának tartják. 38. Ázsiai ország, Vientiane a fővárosa. 39. Iparszerű kukoricatermelési rendszer, röv. 41. ... Ribak; 20. századi ukrán író. 44. Rádiólokátor. 45. Dohányt élvez. 46. Névtelen. 48. Történeti-néprajzi táj a Székelyföld keleti szélén. 49. Dáridó kezdete! 50. Rövid szélkabát. 52. Libanoni autók jelzése. 55. A délutánt követi. 57. Azonban. 60. Legendás lett sakkozó, „a bábuk varázslója” (Mihail). 63. Fül-, idegen előtagként. 65. Köznyelv(i), röv. 66. Területrész! 67. Ellentétes kötőszó.

Schmidt János

Bajuszgyalázó, nyüszü, vetrece és zuzorka

Draveczy Balázs, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum igazgatója és Gundel Imre, a közismert vendéglátóipari család egyik jeles képviselője mintegy negyedszázaddal ezelőtt úgy határoztak, hogy feltérképezik és összegyűjtik tapasztalataikat. Egy Nyelvészkedés feliratú füzetben rögzítették az egykori szakácskönyvekben fellelhető és majdnem feledésbe merült szakmatörténeti jelentőségű kifejezéseket. Fellapoztak korabeli leveleket és receptkönyveket is.

A kezdeményezők a vendéglátás történetének és a magyar nyelvnek a kutatóit egyaránt megörvendeztetik. Tapasztalataik támaszt nyújtanak az életmódkutatóknak, a szakácskodóknak és a nyelvi lelemények vizsgálóknak.

Gundel Imre elhunytja után Draveczy Balázs vállalta, hogy a gyűjteményt közreadja, a társra, a gasztronómia történésszere is gondolva.

Így kaphatunk választ azokra a kérdésekre, hogy a *bajuszgyalázó* spenót-, sóska- vagy szárazborsó-főzelék pörköltszafftal leöntve, a *nyüszü* erdélyi leírásokból ismert, lakodalmak alkalmával kínált pogácsa, a *vetrece* már a XVI. századtól ismert, Erdélyből hozzánk került savanyú étel, mely marhahúsból készült szalonnával és tejföllel fűszül, a *zuzorka* pedig tejes és rántott leveshez készített morzsolt tészta.

A Pallas Stúdió 503 szócikkét összefoglaló *Bagolytűdő és articsóka* című könyvét ezzel a híradással ajánljuk nemcsak a nyelv művelőknek, hanem a konyhaművészeknek és a vendéglátás szakembereinek is. Bízunk abban, hogy a furcsa, időnként talányos kifejezésekkel egyszer talán az éttermi asztalok mellett is találkozhatunk. Ebben az esetben pedig lehet majd rendelni a pompás lakoma után egy kisvadaszt, amely e kötet titkai szerint 1 deci vörösbor és 1 deci szóda keveréke.

Maróti István

Szomorúan tájékoztatjuk olvasóinkat, hogy a könyv szerzője, dr. Draveczy Balázs augusztusban váratlanul elhunyt. **A szerk.**

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

**LANGKORNREIS
ZUBEREITUNG**

Elkészítési javaslat

1. / 1 zacskó elkészítéséhez 1,5 liter vizet 1 teaskanál sóval felforraini. / 2 zacskóhoz 2 liter víz és 1,5 kanál só szükséges. /
2. / a zacskót óvatosan a lobogó vízbe fakanálon belelógatni és kb. 15 percig fedő nélkül forrásban levő vízben főzni.
3. / a zacskót a forró vízből kiszedni és alaposan lecsepegtetni.
4. / a zacskót éles késsel vagy ollóval az oldalánál felválni és a rizst tálalni.

Ha igazán puha rizsre vágyik, 2-4 perccel főzze tovább. Ha 15 percnél rövidebb ideig főzi, a rizs picit keményebb, ropogósabb marad.

Ez csakugyan „amerikanischer Typ”! (Egy rizses doboz oldalából vágta ki és küldte el rovatunknak Pásztor Anita Malu budapesti olvasónk.)

A testformálást, legyen az hízás vagy fogyás, nehéz végig csinálni, sok akadályt kell legyűrni a rögös úton a sikerhez. Sokan elbuknak, kiszállnak, idejekorán feladják. Te ne legyél az egyikük! **FM**

Ha *idejekorán* adják fel, akkor nincs baj, mert e szó a mai nyelvben ezt jelenti: 'idejében, a kellő időben'. A szövegben található *elbuknak, kiszállnak, feladják* azonban azt sugallja, hogy ezt sokan *korán, idő előtt* teszik. Nos, ha a szerzők ezt akarják mondani, akkor célszerű az *idejekorán*-t is a mai nyelvhasználat-hoz illővel felcserélni! (**Kanczelné Jóczik Mariann** olvasónk nyelv-észlelete. Az idézet forrása a Fit Muscle Magazin 2003. évi 2. száma.)

Kubai halálos ítélet – Havannában terrorizmus vádjával életfogytiglani börtönre ítélték öt férfit, akik egy repülőgép fegyveres eltérítését tervezték, hogy eljussanak az USA-ba. Három segítőjük 20-30 év közötti börtönbüntetést kapott. (Reuters-DPA)

Az kétségtelen, hogy aki életfogytiglani börtönbüntetést kapott, az – feltéve, hogy bizonyos idő letöltése után nem bocsátják mégis szabadon – élete végéig a börtön lakója lesz, de attól ez még nem halálos ítélet! A magyar törvények pl. tiltják halálos ítélet meghozatalát, de az életfogytiglani büntetést egyáltalán nem! (A Budapesti Nap 2003. május 19-i számából vágta ki és küldte el nekünk **Wagner Alfréd** budapesti olvasónk.)

FOTÓ: RÉUTERS – RUSSEL BOYCE

Blair: nemzetközi sikerekkel kérked

Néha a szerkesztő is *tévedik*, de hol van ilyenkor a korrektor? (A Népszabadság augusztus 7-i számában lelte: **K. G.**)

Értesítjük az Intézet
Tisztelt Munkatársait, hogy
2003. március 5-én, szerdán,
az ebédeltetési szolgáltatás igénybevétele
11⁰⁰ órától 13⁰⁰ óráig tart
rendezvény miatt.

„A Nyelvészlelet-szolgáltatás igénybevehetőségének biztosítása viszont folyamatos.” (**B. G.**)

**Budapest
plázs**
LESZ MINDEN.

2003. AUGUSZTUS 6-20.
BUDAPEST, ÚJPESTI ALSÓ RAKPART
A BELÉPÉS DÍJTALAN.

Íme, a szavak megmagyarosodásának egyik dokumentuma! A francia *plage*-ből magyar *plázs* lett! A sajtóban még egy ideig persze teljes a bizonytalanság. (**B. G.**)